

Zagreb, 2025.

Višnja Biti
TATA U ZATVORU – MAMA U ZATVORU
Priče s obje strane rešetke

IMPRESSUM

Izdavač
Pravobranitelj za djecu
Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića 5/3

Za izdavača
Helenca Pirnat Dragičević

Autorica
Višnja Biti

Urednica
Maja Gabelica Šupljika

Recenzentica
Maja Flego

Lektorica
Ljiljana Breulj Štimac

Ilustracije
Zrinka Ostović

Grafičko oblikovanje
Valentina Dominić, Smak kolektiv, Zagreb

Tisak

Naklada
500 primjeraka
Tiskano 2025.

ISBN 978-953-7790-19-6

CIP

Višnja Biti

Tata u zatvoru – Mama u zatvoru

Priče s obje strane rešetke

Sadržaj

<i>Predgovor</i> , Maja Gabelica Šupljika.....	6
<i>Početak</i> , Višnja Biti	14
Ljubica.....	20
Andrea.....	24
Danica	26
Majda	28
Nikša.....	32
Maja	34
Ante.....	38
Zdenka	40
Novakovi.....	42
Tomislav	44
Roko, Marin, Dino i drugi	46
Ivan.....	50
Lorena	54
Leon	58
Iva i Martina.....	60
Josip	62
Danijela	64
Darko	68
Alena, Jasna i Anja.....	72
Roman	74
Marija	76
<i>Bilješka o autorici</i>	79
<i>Iz recenzije</i>	80

Predgovor

Prava djece čiji su roditelji u zatvoru

Djeca čiji su roditelji lišeni slobode (uhićeni, osuđeni i/ili na izdržavanju kazne zatvora) ranjiva su, često zanemarena i prečesto zaboravljena od društva. Različite su njihove životne povijesti: nekad su i sama neposredne žrtve, a gotovo uvijek su neizravne žrtve. Povrijeđena su i prekršena mnoga njihova prava i ona su, bez svoje krivnje, prisiljena živjeti s posljedicama pogrešnih odluka svojih roditelja. S druge strane, i kada su u zatvoru, otac i majka ne prestaju biti roditelji, a svoditi ih na lopove i zatvorenike znači uskratiti djetetu šansu za roditeljsku ljubav i brigu koja mu je potrebna, premda privremeno ne žive zajedno.

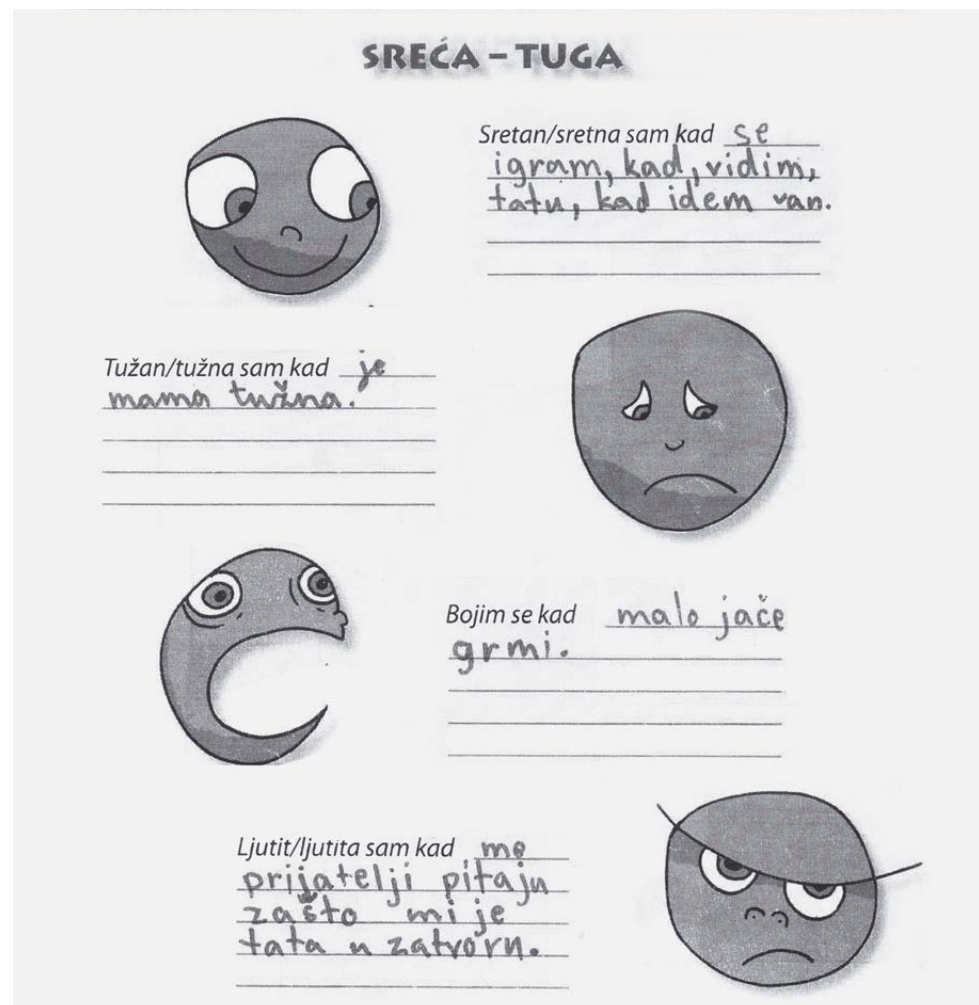
U proteklih se deset godina mnogo učinilo za tu skupinu djece u cijeloj Europi, pa tako i u Hrvatskoj. Povećano je znanje o njihovim potrebama i odrastanju, a brojni su i primjeri dobrih politika i prakse usmjerenih dobrobiti te djece.

Baveći se gotovo dva desetljeća pravima djece čiji su roditelji u zatvoru, uvjerali smo se da ima očeva i majki koji su, uz svijest o vlastitoj odgovornosti, motivirani i spremni unaprjeđivati svoje roditeljstvo, s djetetom u središtu pozornosti. Njihova svjedočanstva mogu biti putokaz kako dijete može biti u prvom planu i onda kad mu je roditelj u zatvoru.

Što treba djetetu čiji je roditelj u zatvoru?

Neka od pitanja koje **dijete** postavlja ili želi postaviti roditelju koji se nalazi u zatvoru su: „Gdje si? Zašto si tamo? Kada se vraćaš? Jesi li dobro?“¹ Pita se dijete i: „Voliš li me još? Jesam li ja kriv/a? Jesi li kriv/a? Što će se sad dogoditi?“. Ova pitanja često su praćena neugodnim ili dvostrukim osjećajima - dijete voli svog roditelja i solidarizira se s njim, no istovremeno

¹ Adalist- Estrin, A. (2003), *Children of Prisoners Library. Family and Corrections Network*, <https://nrcfci.camden.rutgers.edu/resources/library-2/incarcerated-fathers-library/>

*Primjer djetetova opisa vlastitih osjećaja.

osjeća bijes i ljutnju jer se osjeća ostavljeno i napušteno. Neka djeca ne razumiju što se događa, ali znaju da je to nešto neugodno. Neka šute jer drugi od njih to traže ili su si sama nametnula šutnju kao odgovor na obiteljsku situaciju, dok obiteljska tajna postaje normalno obiteljsko „vezivo“. Druga se osjećaju krivom, srame se, boje se, misle da su ona odgovorna. Za neke će odlazak roditelja u zatvor značiti oslobođenje

i prestanak nasilja, a za druge prestanak i gubitak svakodnevnice koja čini djetinjstvo: izleti s roditeljima, mamino čitanje priča, trening na koji najbolje vozi tata koji i najbolje navija na utakmici...

Jedno istraživanje paneuropske mreže *Children of Prisoners Europe* (COPE) pokazuje da djetetu treba razumljiva informacija o tome što se događa, uvjerenje da je roditelj živ i da je dobro, privatnost, podrška i za njega i za roditelje, kontakt s roditeljem, dijeljenje iskustva s drugom djecom, dobri uvjeti u zatvoru za posjete, pomoć oko tih posjeta, vrijeme s obitelji poslije škole te pomoć oko zadaće. Trebaju im i istina, majke koje nisu depresivne, prisutni očevi te rani, redoviti i kvalitetni kontakti.²

Roditeljstvo iz zatvora

Pitanja si postavlja i **roditelj koji je u zatvoru**: „Kako biti i ostati roditelj kad si zatvorenik? Kako ostati autoritet djetetu, model i uzor, a kažnjen si i osuđen? Kako ostvarivati roditeljsku ulogu i odgajati dijete iz zatvora? Kako zaštititi dijete od posljedica loših događaja u obitelji? Kako ostati povezan? Kako ne gasiti nadu u dobar ishod ma kako bilo teško? Kako naći nešto pozitivno u okruženju koje mnogi smatraju bezuvjetno negativnim? Što će biti kad iziđem?“. Nekima od njih boravak u zatvoru mijenja perspektivu i „naočale“ kojima gledaju i procjenjuju vlastite postupke i odluke.

Realnost je da je roditelj odgovoran za kršenje zakona i za odvojenost od svojeg djeteta; da roditeljstvo ne oslobađa od odgovornosti ni od prava društva da se štiti od kaznenih djela. Istodobno, iako odlaskom u zatvor često prestaje biti odlučujuća i utjecajna osoba u djetetovom odrastanju, on ne prestaje biti roditelj svojem djetetu.

Za većinu obitelji čiji je član u zatvoru potrebno je učiniti sve što se može da se sačuva obitelj na okupu, kako bi se održao odnos pripadanja i povezanosti, jačali i poboljšavali obiteljski odnosi u novim okolnostima.

U ovoj knjižici nema direktnog odgovora na djetetova i roditeljska pitanja,

² The Children of Prisoners (2012), *Interventions and Mitigations to Strengthen Mental Health (COPING), An Agenda for Policy Reform*, Brussels

ali ona donosi različita svjedočanstva o tome kako roditelji, ma gdje god bili, imaju slične brige, strahove i misli u čijem je središtu dijete.

Dijete čiji je roditelj u zatvoru – perspektiva Pravobranitelja za djecu

U dosadašnjem radu u **Uredu pravobranitelja za djecu** tragali smo za odgovorima na pitanja – kako se ostvaruje roditeljstvo u zatvoru i što se pritom čini za djecu zatvorenika. Tijekom obilazaka hrvatskih zatvora i kaznionica, kao i onih u više europskih država, uvjerali smo se da je sigurnost prvi i neizbježan uvjet, ali i da nema rehabilitacije zatvorenika ni „popravljanja“ njihovog ponašanja bez humanističkog okruženja i poštovanja ljudskog dostojanstva.

U knjizi *S obje strane rešetke* Pravobranitelja za djecu³ željeli smo, kroz viđenje stručnjaka iz različitih područja i različitih sustava i institucija, djelatnika kaznenih institucija i organizacija civilnog društva, prikazati neke elemente stvarnosti odrastanja djeteta čiji je roditelj u zatvoru. U tome nam je partnerica bila novinarka i publicistkinja Višnja Biti, koja naš rad u ovom području prati od 2008. i našeg prvog stručnog skupa na kojem smo okupili predstavnike različitih sustava i pojedinih stručnjaka čiji posao jest ili bi mogao biti pomoć i podrška djeci zatvorenika. Ona je, na temelju svojih kontakata i razgovora, svjedočanstava i autentičnih iskustava, u posebnoj poglavlju naše knjige, napisala priče zatvorenika i zatvorenica, njihove djece, partnera i nekoliko stručnjaka, koje su izazvale veliki interes čitatelja.

Nakon toga smo, želeći i na druge načine promovirati prava djece čiji je roditelj u zatvoru, podržali Višnju Biti sudjelovanjem u pripremi i snimanju njezinih dviju dokumentarnih radio drama *Tata u zatvoru* i *Mama u zatvoru*⁴, koje su emitirane na Hrvatskom radiju početkom

³ Gabelica Šupljika, M. i Biti, V. (2021), *S obje strane rešetke - Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru*, Pravobranitelj za djecu, Zagreb (dostupno i na poveznici: <https://dijete.hr/hr/publikacije/>)

⁴ Radio drame dostupne su u Slušaonici Hrvatskog radija: <https://radio.hrt.hr/slusaonica/dokumentarna-radio-drama?epizoda=202502191800>

2025. Tijekom priprema ovih drama i nakon susreta sa zatvorenicama Kaznionice u Lepoglavi i zatvorenicama Kaznionice u Požegi rodila se ideja o novim pričama koje se nalaze u ovoj knjižici.

Sve ove aktivnosti dio su našeg zagovaračkog posla i promocije dječjih prava, a priče koristimo u različitim prilikama za jačanje svjesnosti o pravima djece čiji su roditelji u zatvoru, te o tome da se, unatoč odvojenosti, kod većine mogu razvijati i održavati njihovi odnosi. Posebno nam koriste u radionicama s pravosudnim policajcima i policajkama. Uvjereni smo da bi bile korisne i u programima jačanja roditeljskih kompetencija i poticanju održavanja kvalitetnih odnosa djece i njihovih roditelja u kaznenim ustanovama. Već petnaestak godina postoji program svojevrstne škole za roditelje u zatvoru. Međutim, broj uključenih zatvorenika se uočljivo razlikuje u pojedinim godinama. Tako je tijekom 2011. bilo uključeno 210 polaznika, a kasnije, primjerice, 2014. godine 184 zatvorenika, 2015. godine njih 175, 2021. godine njih 87, 2022. bilo je tek 29 uključenih, a 2023. taj broj je narastao na 146.

Pričama i svjedočanstvima do djetetove dobrobiti

Priče svjedoče o doživljaju roditeljstva u zatvoru, bez uljepšavanja, ponegdje i s mirenjem s onim što se ne može promijeniti. Neke su bolne i teške, neke sumorne, neke imaju sretan kraj, a neke nemaju kraja te ostaju otvorene i nedovršene. Mnogi likovi ovih priča izgrađuju otpornost na životne nevolje, a mnogima je najveća nevolja odvojenost od djeteta i žal za izgubljenim zajedničkim vremenom. Čuli smo od njih mnogo kajanja zbog učinjenog i svjesnost da se mnogo toga ne može vratiti, no mogu se popraviti neki odnosi, pa i budućnost.

Osim o odnosima između mame i tate i djeteta, neke su priče o prijateljstvu između zatvorenica, ali i o povjerenju i bliskosti između zatvorenika i zatvorenica i savjetnica (djelatnica tretmana). One nam govore i o smislu tretmanskog rada i odnosa sa zatvorenicama u stručnom radu u zatvoru. Čuli smo zatvorenike i zatvorenice koji svoju savjetnicu smatraju bliskom osobom koja razumije, pomaže, brine se i podržava.

U više priča govori se o novopronađenim životnim vrijednostima i odlukama za budućnost.

Dvadeset i jedna priča predstavlja dvadeset i jedno ljudsko iskustvo. Neke od njih su zapis snimljenog razgovora, a neke su oblikovane na temelju prikupljenih zapisa i razgovora te svjedočanstava. Priče su to i razmišljanja o životu koji mnogi ne poznaju i jedva mogu zamisliti da je moguće tako živjeti.

Imena u njihovim naslovima nisu stvarna, ona zamjenjuju imena stvarnih osoba koje su pristale sudjelovati u razgovorima i nadahnule autoricu za stvaranje priča. Fotografije uz priče⁵ pokazuju okruženje u kojem svoje roditeljstvo ostvaruju zatvorenici i zatvorenice, a neke su zaustavljeni trenutak zajedništva između mame ili tate i djeteta.

Ovih priča ne bi bilo bez njihovih stvarnih sudionika, bez otvorenosti i spremnosti Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije i djelatnica i upravitelja kaznenih tijela da sudjeluju u zalaganju za prava djece i za stvaranje uvjeta za njihovu dobrobit kada im je roditelj u zatvoru. Zahvalni smo na suglasnosti za razgovore sa zatvorenicama i zatvorenicama, kao i na fotografijama, pismima i sadržajima iz zatvorskih arhiva.

Unatoč tome što se temelje na ipak rijetkim ljudskim iskustvima kao što je boravak u zatvoru, za nas ove priče govore o univerzalnim ljudskim potrebama, iskustvima, željama i nadama. Želja nam je da govore i o tome da su zidovi, ključevi i rešetke nužne barijere u zatvoru, no oni ne smiju biti (kada god je to moguće) barijere za dijete i njegovu povezanost s mamom ili tatom.

mr. sc. Maja Gabelica Šupljika⁶

⁵ Korištene su fotografije i tekstovi iz arhive Kaznionice u Požegi, Kaznionice u Lepoglavi i arhive Pravobranitelja za djecu.

⁶ Maja Gabelica Šupljika, zamjenica pravobraniteljice za djecu, članica Upravnog odbora COPE (*Children of Prisoners Europe*) mreže.

Početak

Lijepo je biti mama, ali biti mama u zatvoru je jako teško.

To što sam tata, najdragocjenije je što imam u životu.

Moj tata je najbolji tata na svijetu, bez obzira što je u zatvoru.

Neke su to od izjava mojih sugovornika s kojima sam razgovarala u zatvorima i izvan njih. Prije četiri godine smo zamjenica pravobraniteljice za djecu Maja Gabelica Šupljika i ja sa suradnicima, u izdanju Ureda pravobranitelja za djecu, objavile publikaciju „S obje strane rešetke - Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru“, a ta je tema i dalje ostala predmet mog novinarskog zanimanja.

Za Dramski program Hrvatskoga radija predložila sam snimanje dokumentarne radio drame pod naslovom „Roditelji u zatvoru“ te se tom prilikom susrela s brojnim zatvorenicama i zatvorenicama i s njima razgovarala o njihovoj ulozi roditelja u tim posebnim uvjetima. Iako je to trebala biti jedna emisija, nastale su dvije različite emisije. Očevi su govorili kratko, s knedlom u grlu i suzama u očima, dok su majke bile pričljivije, pomno analizirale svoj dotadašnji život izvan zatvora, čak i razloge zbog kojih su u zatvoru, a najviše su govorile o svojoj ulozi mame.

Pripremu za ove razgovore vrlo su uspješno napravile više savjetnice Dragana Vasović u Kaznionici u Lepoglavi i Kristina Humski u Kaznionici u Požegi, na čemu im posebno zahvaljujem. No, njihova pomoć mi je i poslije bila potrebna jer smo Maja i ja odlučile pripremiti publikaciju koja bi se sastojala od dokumentarnih priča mama, tata i djece.

Naravno da nije bilo dovoljno ono što sam zabilježila u zatvorima, tako

da su mi obje više savjetnice (uz suglasnost zatvorenika) omogućile kontakt s njihovom djecom, odnosno s njihovim supružnicima, rodbinom i prijateljima. Uslijedio je niz telefonskih razgovora i dogovora te sam beskrajno zahvalna svima koji su se odazvali da kroz njihove iskaze, svjedočanstva i priče dobijem dovoljno elemenata za pisanje svoje priče. U većini slučajeva bili su to maratonski telefonski razgovori, a moji su sugovornici pokazali iznimnu empatiju i želju pomoći svojim najbližima.

Dragana i Kristina su mi pomogle i prikupiti niz fotografija, čestitki, crteža, pisama - svega onoga što oslikava život iza rešetaka.

Za suradnju sam zamolila i nekoliko stručnih suradnica u školama koje poznajem od ranije. Vrlo zanimljive priče ispričale su mi Orjana Marušić Štimac, psihologinja u Osnovnoj školi „Nikola Tesla“ u Rijeci, Dubravka Katačić, pedagoginja u Osnovnoj školi „Ravne njive-Neslanovac“ u Splitu i Simona Borko, socijalna pedagoginja u Osnovnoj školi „Dr. Ivan Novak“ u Macincu. Svojom iskustvom priključila se i Magdalena Živković, umirovljena psihologinja iz Kaznionice u Požegi.

Usljedili su i moji odlasci obiteljima u kojima je otac u zatvoru, a majke zajedno s djecom svjedoče o tom teškom vremenu, u kojem im se mnogo puta čini da su same i zaboravljene od svih.

Nametnulo se i pitanje tko u tom zaboravu stvarno pomaže djeci. Za sada još nemam potpuni odgovor na to.

Sve te razgovore i njihova iskustva pretočila sam u dvadeset i jednu priču, za koje vjerujem da će zanimati one koji se bave djecom čiji su roditelji u zatvoru, a još više one koji nikad nisu ni pomislili na to koliko je djece u Hrvatskoj, možda čak u njihovoj blizini, čiji je jedan od roditelja u zatvoru. Najčešće to ostaje obiteljska tajna, a posljedice na djecu bivaju nesagledive.

Nadam se da će njihove priče i kod vas pobuditi ona pitanja i osjećaje koje sam i ja imala pri susretu s njima.

No, najvažnije je da nas sve, bez obzira na to čime se bavili, obvezuje činjenica da dijete ima pravo na roditelja, makar on bio u zatvoru.

Ove priče posvećujem djeci čiji su roditelji bili ili su sada s druge strane rešetke.

Višnja Biti⁷

⁷ Višnja Biti, novinarka i publicistkinja. Više u *Bilješci o autorici*.

Ljubica

Lijepo je biti mama,
ali ne u zatvoru

Lijepo je biti mama. Ali nije lijepo biti mama u zatvoru. Naravno da nisam ni u snu mislila da će mi se tako nešto dogoditi. Pogotovo što smo kći i ja već dugo same, tata nam je umro dok je ona još bila mala, a ja sam svo svoje vrijeme i ljubav posvetila njoj i samo njoj.

Ona je smisao mog života, razlog što sam se morala brzo oporaviti nakon muževe prerane smrti.

Ona i ja, ja i ona. Svakog dana, gotovo u svakom trenutku, svaka zna gdje je ona druga i što radi, kako ćemo provesti dan, kamo ćemo ići, s kim ćemo se družiti, što ćemo jesti, što ćemo kupiti, kako ćemo se odjenuti. Ona meni priča o svojoj školi i prijateljicama, ja njoj o mojem poslu i mojim prijateljicama. Ne mogu reći da smo doslovno kao dvije prijateljice, ali odlično funkcioniramo kao mama i kći.

I ništa u tome ne bih mijenjala. Navikle smo tako živjeti nas dvije i ne osjećamo se zbog toga ni same ni tužne. Dapače, rekla bih da itekako znamo uživati u životu, putovati i zabavljati se, zajednički planirati ono što nas obje veseli.

I kako sam se ja, takva kakva jesam, zatekla u Kaznionici u Požegi? Na to pitanje ne mogu ni sebi odgovoriti, iako si ga svaki dan postavljam.

Za to što sam učinila nema nikakvog opravdanja i još danas ne mogu objasniti što je zapravo bio glavni motiv da tako nešto učinim. Zgražala sam se kad bih o takvim i sličnim stvarima čitala u crnim kronikama.

Naravno da za to moram odgovarati. No, nije mi najveći problem što ću neko vrijeme provesti u zatvoru, nego što sam odvojena od svoje kćeri. I to ona zna. Zna točno i zašto sam ovdje i da tako mora biti. Nevjerojatno je to, kad se ljudi vole, kao da mogu razumjeti i loše stvari koje se u životu dogode, makar bile izvan zakona.

Njezin najveći strah nije bio što će ona neko vrijeme živjeti bez mene sa svojih petnaest godina, već kako ću ja živjeti u zatvoru sa svim onim „groznim“ ženama o kojima je čitala ili čula. Jako sam se morala potruditi da joj bar donekle prenesem moj život u kaznionici, koji se bitno razlikuje od onog prvotnog u pritvoru u Remetincu. To nam je bio jako težak period. Ne samo zbog tog odvajanja, nego i zbog straha od nepoznatog.

No, kako je to generacija odgajana na američkim filmovima u kojima su zatvori česta tema, taj strah koji je ona imala bilo je jako teško razbiti. Ne samo da se bojala kako ću ja to izdržati, nego da mi neka „zla“ žena tamo ne naudi.

Što se tiče njene zabrinutosti zbog toga kako ćemo dalje, budući da vlastite rodbine nemamo,

našla sam pouzdane osobe koje su s njom i danju i noću i to dosta dobro funkcionira.

Mjesto gdje mi živimo dosta je udaljeno od Požege, ali ja imam neke pogodnosti i svaki mjesec odlazim na par dana kući.

Ni opisati vam ne mogu kakvi su nam ti dani. Ne samo da pokušavamo nadoknaditi propušteno vrijeme, nego pronalazimo sadržaje za koje prije nismo znale. Odlazimo na krasne izlete, obilazimo zanimljiva mjesta, kao da otkrivamo neke do tada nepoznate svjetove.

A to koliko se ljubimo, grlimo i mazimo, ne treba ni govoriti. Kao da u tih par dana želimo nadoknaditi sve te tjedne u kojima se nismo vidjele.

A preko videa se vidimo i razgovaramo svaki dan. To je jedna velika pogodnost. Nisam znala da naši zatvori to imaju, o tome se malo zna. Dakle, ne samo da iz zatvora možemo telefonirati, nego imamo video boksove koji nam omogućavaju da vidimo to naše dijete, kakav izraz lica ima, što jede, kako se odjenulo, tko je s njom. Ponekad mi i zadaću pokazuje. Koliko puta je ja ujutro probudim i tako nam započinje dan.

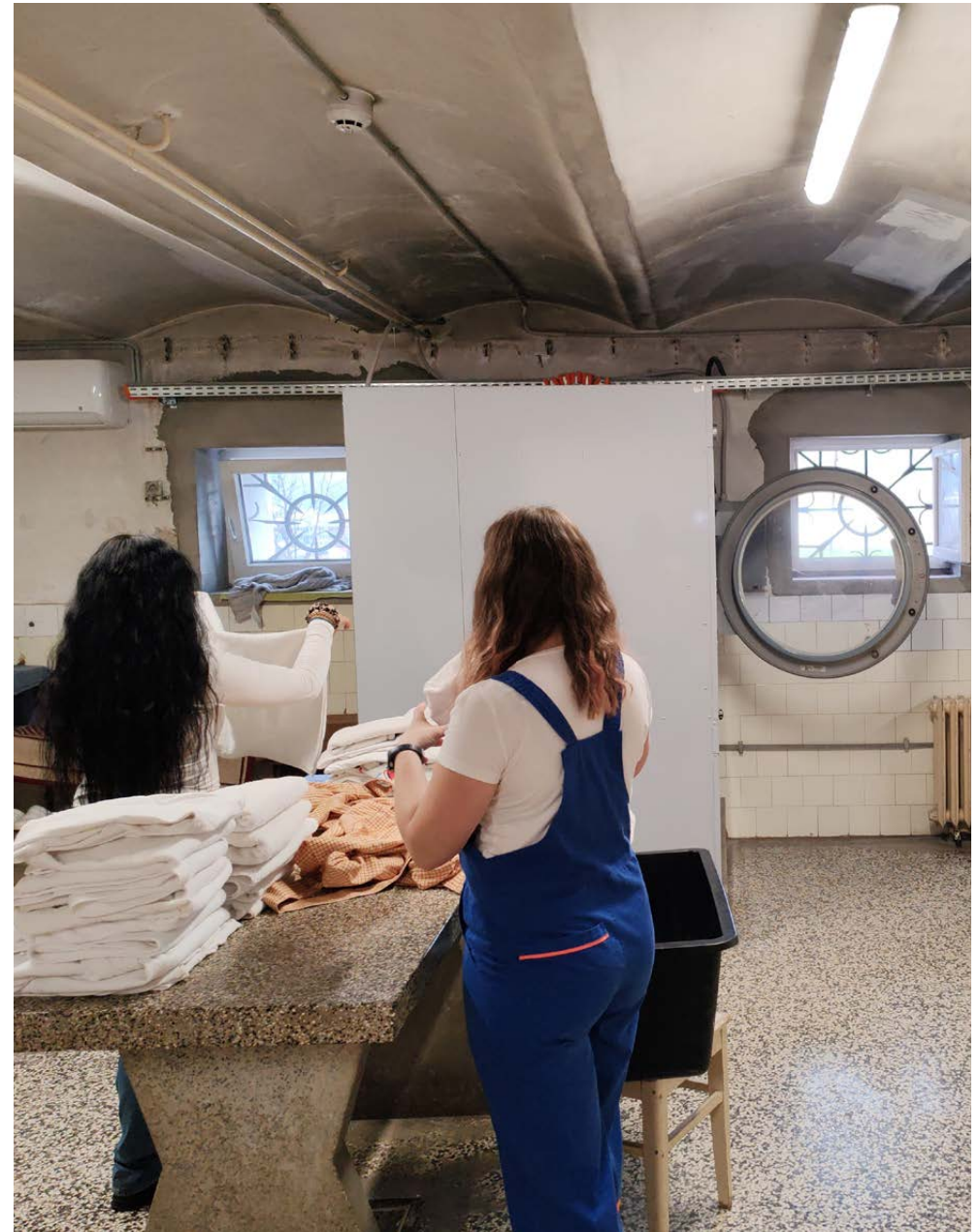
Sva sreća da se u zatvoru radi pa ti nije dosadno. Poslije čitam neku knjigu, razgovaram s drugim majkama i tako prođe dan.

I još jedan.

Nekad sporo, a nekad i ne znaš kako prođe tjedan.

Svaki dan pišem dnevnik. Ne zato da imam svjedočanstva svog boravka ovdje, niti zato što imam potrebu ispisivati osjećaje i misli da mi bude lakše, nego zato što sam uvijek pisala dnevnik, iako mi je za to uvijek bilo premalo vremena. A ovdje je vremena napretek.

Hoću li ja taj dnevnik nekome pokazati ili ga više nikada neću otvoriti, ovog trenutka ne znam.

Andrea

Otkako je mama u Požegi...

Svako jutro u 6 i 30 mama me nazove, odnosno probudi. Stavim ja i alarm, ali lijep je to osjećaj da ujutro čujem mamu, bez obzira što je još tako rano. Inače se moram spremirati za školu.

I tako već godinu dana otkako je mama u Požegi.

Kad se to dogodilo, ja

sam imala petnaest godina, a kako smo mama i ja same, ona je angažirala jednu svoju prijateljicu da mi svaki dan donese ručak, kupi sve što treba i dođe navečer na spavanje. Mama ima dosta pogodnosti, tako da me obavezno zove kad dođem iz škole i ja joj ispričam sve što se tamo događalo, a ona meni kako joj je bilo na poslu u kuhinji.

Navečer me zove i po nekoliko puta. Tako da imam osjećaj da je sa mnom, a ne da smo udaljene nekoliko stotina kilometara.

Objasnila mi je zašto je morala ići u zatvor i to više nije tema naših razgovora. U školi je sve ispričala mom razredniku i ravnatelju i oni su pokazali razumijevanje naše trenutačne situacije. Drugima u školi nisu ništa govorili. Opravdavaju mi po nekoliko sati izostanka svaki drugi petak kad odlazim mami u Požegu.

Mama se super snašla i dogovorila stan u Požegi s nekim njezinim prijateljima, tako da sam ja u petak navečer dolazila s maminom prijateljicom,

a subotu poslijepodne i nedjelju prijepodne bih se družila s mamom. Šetale bismo gradom, išle na kolače ili sladoled, kuhale ručak, mnogo pričale i još više se grlile.

Nikad neću zaboraviti te dane koje provodim s njom u Požegi. Bez obzira na razlog, kao da smo se još više zbližile i povezale. Inače imamo sličan ukus za knjige, glazbu i modu. Jedino kod glazbe, osim što obje slušamo rock osamdesetih, ona voli i pokoje naše pjevače.

Nedavno sam navršila 16 godina i time dobila neke pogodnosti, tako da sada smijem sama putovati u Požegu. Sve je inače ostalo isto.

Put traje nešto više od pet sati i za to vrijeme slušam glazbu, a kad dođem na autobusni u Požegu, odem do stana, upalim grijanje, skinem se u pidžamu, mama se javi i dogovorimo sve za sutra, zatim gledam televiziju i odem spavati.

I tako svaki drugi tjedan.

Uskoro mama zauvijek izlazi i vraćamo se našem uobičajenom životu.

Nisam ni jednoj prijateljici rekla za mamu, jer znam, ako i obećaju da neće nikome reći, to će se ipak dogoditi. A to ne želim.

Želim da ovih godinu dana našeg života ostane zauvijek naša tajna.

Mama mi je predložila da po njenom izlasku potražimo pomoć psihologa, no ja sam joj rekla da je bolje da odemo na jedno lijepo putovanje.

Imam curicu od osamnaest godina. Namjerno kažem curicu, jer je toliko volim kao onog dana kad sam je rodila i mislim da će ona uvijek ostati moja mala djevojčica. Iako po mnogočemu ona meni može biti mama, a ne ja njoj.

Duga je to priča.

Ne znam kako se to dogodilo, ali uvijek sam imala malo samopouzdanja i strahovala sam

od muža. To je bio i glavni razlog što sam napravila to što sam napravila, iako za to nema opravdanja. Silno sam željela da me bar malo poštuje, da mu nešto značim, da se ponosi sa mnom u društvu.

Sama sam kriva za to što sam učinila, jer me nitko nije natjerao na to. Jednom mi se pružila prilika da dođem do nekih financijskih sredstava i nisam se više mogla zaustaviti. Uopće nisam razmišljala o posljedicama. Bila sam tako ponosna što sam postala glavna u obitelji i konačno sam dobila ulogu koju sam odavno željela.

Naravno da to nije moglo unedogled trajati.

Dobila sam nekoliko godina zatvora. Sad sam otprilike na polovici.

Jako se trudim biti što bolja kako bih dobila pogodnosti da idem kući.

Radim u kuhinji, što mi jako odgovara jer sam nešto slično neko vrijeme i vani radila i to znam raditi pa se mogu iskazati.

Najviše mi nedostaje moja obitelj. Mama i tata su se sjajno pokazali i preuzeli brigu o mojoj kćeri. Sa suprugom sam se rastala, sreća sam dečka iz mladosti i spremamo se živjeti zajedno. Jako je brižan, dolazi me posjećivati i sve ću izdržati kako bismo imali zajedničku budućnost. I bivši se suprug angažirao oko naše kćeri, brine se o njoj, tako da sam s te strane mirna.

Sve se tako brzo dogodilo da se nisam ni psihički ni fizički pripremila za zatvor. Kad to gledam danas, ni ne znam kako se uopće za to možeš pripremiti.

Tek sam ovdje shvatila kako veliko značenje ima obitelj i koliko su osjećaji važni. Ništa materijalno ne može to zamijeniti. Kad samo pomislim koliko ljudi trči za novcem, kućama, automobilima i skupom odjećom! Više me ništa od toga ne zanima.

Kći i ja svaki se dan čujemo telefonom i to je neizmjerena blagodan koja je omogućena nama majkama. Ni kod kuće ne bismo toliko razgovarale.

Bez njezinih riječi podrške ne bih izdržala. Nisam ni znala koliko je mudra i pametna. Ponekad pomislim da je ona meni mama, a ne ja njoj. Baš sam ponosna i jako se radujem životu koji nas čeka.

Ako sam sve ovo do sada izdržala, onda će proći i te četiri godine. Možda malo manje, ali neću se unaprijed veseliti.

Da mi je netko rekao da u zatvoru mogu sreći tako dobre ljude i steći divne prijateljice, nikada ne bih vjerovala. To sam rekla i svojoj kćeri. Na početku mi nije vjerovala. Svi o zatvorima znamo iz američkih filmova.

Nije me, stoga, iznenadila njezina odluka da će se prijaviti za posao pravosudne policajke. Pa će možda i doći k meni u zatvor i čuvati me.

Ma, kako je ne bih zvala curica!?

Majda

Želim biti pravosudna policajka

Imam čvrsto razrađen plan i toga se držim. Stalno gledam na *mail* i čekam odgovor za natječaj na koji sam se prijavila, a imam sve uvjete za to, iako nije lako upasti. Voljela bih biti pravosudna policajka, za što je upravo raspisan natječaj - u Zagrebu traže dvije djevojke i četiri momka. Ako prihvate moju molbu, idem na vježbe pa na psiho-test, pa na

višemjesečni tečaj i na kraju na ispit. Spremna sam za sve to, iako sam završila trogodišnju strukovnu školu i sada radim u jednom dućanu.

Sebe vidim u tom zanimanju otkad je moja mama završila u zatvoru.

I sad mi je teško to uopće izgovoriti.

Bila sam još u osnovnoj školi kada je mama počela govoriti da postoji mogućnost da će morati ići u zatvor. Nisam je pravo ni slušala, jer to nikakve veze nema s mojom mamom, najboljom mamom na svijetu, poznatom humanitarkom i volonterkom koja se tako nesebično daje drugima, čime je i mene zarazila. Koliko smo puta zajedno bile u takvim akcijama! Tako sam bila ponosna na nju, a i ona na mene.

Nisam se obazirala kad je počela pričati o zatvoru, jer sam bila uvjerena da je njezin strah neopravdan. Do tada nisam poznavala nikoga tko je

bio u zatvoru niti znam gdje se zatvori nalaze.

Bila sam na praksi kad mi je od nje stigla poruka: „U zatvoru sam. Puno te volim. Mama“.

Svijet mi se srušio.

Moje poruke da je volim i da ću je uvijek voljeti, bez obzira na to što se dogodilo, nikad nije dobila. Više nije imala ni mobitel ni slobodu.

Tada smo živjeli kod bake i djeda jer su se moji roditelji rastali, no preselila sam se kod tate, jer mi je bilo normalno da budem kod jednog od roditelja, kao i moji prijatelji u razredu čiji su roditelji razvedeni.

U Remetincu je nisam mogla posjećivati i uopće ne znam koliko je bila tamo. Meni se činilo kao čitava vječnost.

Kad su je preselili u Kaznionicu u Požegi, tada sam saznala da je to jedini zatvor za žene u Hrvatskoj. Naravno da u tom kraju nisam nikad bila, no

tata je obećao da će me voziti mami u posjete kad to bude dozvoljeno. Užasno sam se bojala za nju. Ona je tako nježna i emotivna. Mogu li joj te opake žene nanijeti nekakvo zlo?

Kada sam prvi put došla, bilo je to još u staroj zgradi, sami beton i sivilo, kao na filmu. Mi djeca strpani s majkama u jednoj prostoriji, više čuješ druge nego vlastitu majku. Skutrile smo se u jednom kutku i pognute glave šaputale jedna drugoj na uho.

S vremenom sam se navikla, a preuredio se i novi dio namijenjen upravo djeci pa je bilo puno ugodnije. I pokušale smo više razgovarati, a manje plakati. Tata me je dotle čekao vani u autu.

I tako gotovo četiri godine. Dva puta mjesečno. Zahvalna sam svome ocu što mi je to omogućio, jer to je i dosta skupo.

Mama me je uvjerala da nisu baš sve žene u zatvoru zločeste kao što mnogi misle i da se dobro snašla na poslu u kuhinji, što je nekad i vani radila. Naučila je tamo i šivati, pjeva u zboru, piše za zatvorske novine, rješava križaljke i tako joj prolaze dani.

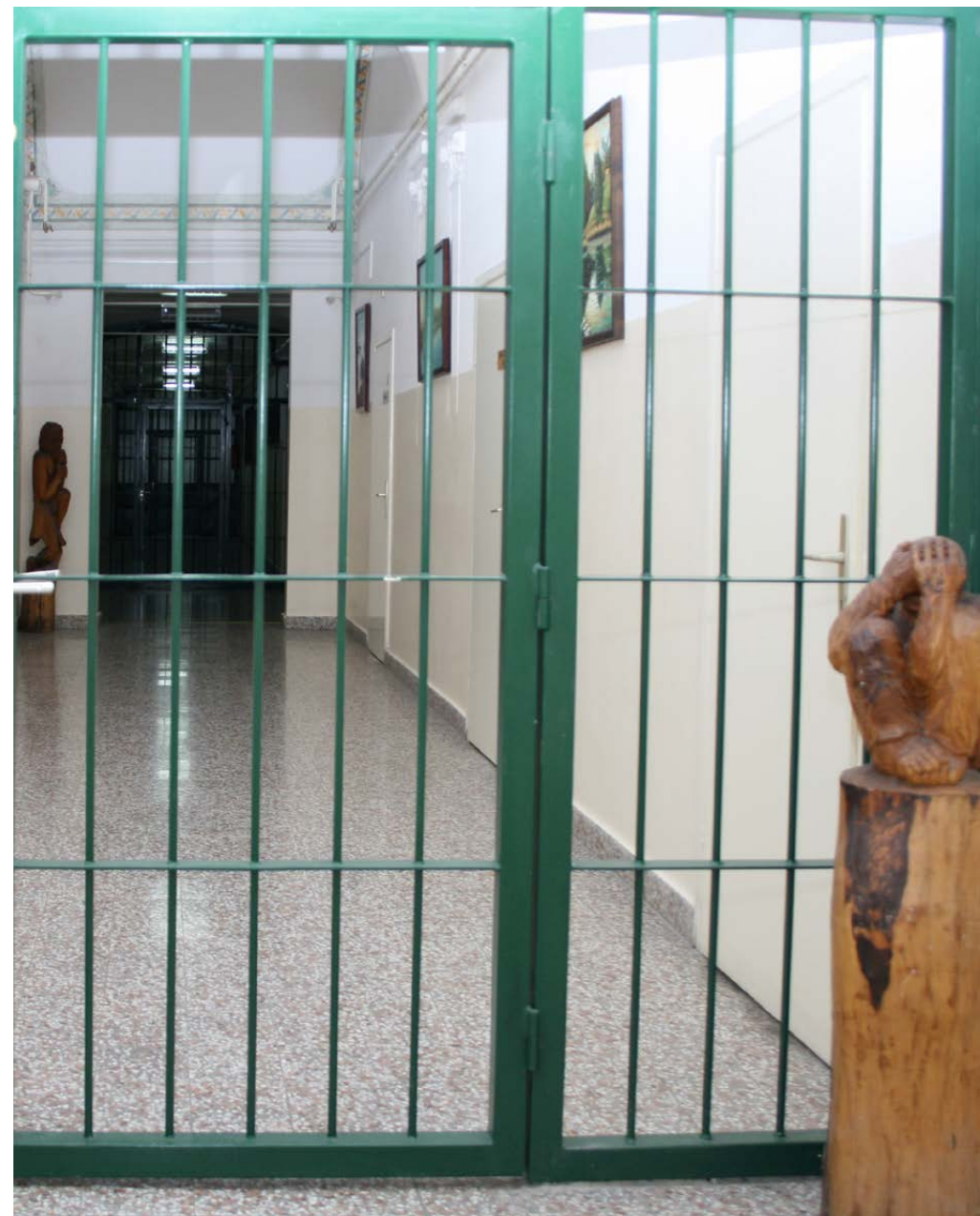
Iako kaže da joj ništa ne treba, ja joj uvijek kupim neki šampon za kosu, kremu za ruke, spavaćicu ili čarape. Želim da bude dotjerana kao što je uvijek bila. Jako je smršavila, ne znam jede li dovoljno i kakva je hrana tamo, ali hranu joj ne smijem donijeti.

Sve u svemu jako se dobro drži i pri svakom susretu čini mi se sve jača i stabilnija. Neće govoriti o datumu izlaska, jer još nije sigurna pa ne želi davati lažnu nadu. Ne znam zašto je ne puste van da prošetamo po gradu, ali neću je ni pitati da se ne uzruja. Dva puta tjedno se čujemo telefonom, a utorkom ima pravo na video poziv. Tako da je u toku sa svime što se meni događa, i sa školom, i s dečkom, i s poslom.

Jako mi fali njezina kuhinja i jedva čekam da izađe da se pošteno najedem.

Znam, otprilike, zbog čega je u zatvoru i naravno da ne odobravam to što je učinila. Ali ona će uvijek biti moja najbolja mama, bez obzira na to.

Jedva čekam da izađe iz zatvora, a ja da uđem. Kao pravosudna policajka.

Ja sam i otac i djed.

Ima jedna misao koju sam objavio u zatvorskim novinama: „Osjećaj da te netko iskreno, pažljivo i strpljivo sluša i da te shvaća, stavi ruku na rame, da te zagri, to je nešto najljepše što možeš ovdje doživjeti.“

Takva je naša savjetnica. Točno zna prepoznati kada je nekome od nas teško, a ako se i ne vidimo, netko je od kolega upozori da trebaš pomoć.

Moji su daleko, rijetko ih vidam, ne želim da dolaze čak do Lepoglave, što je i naporno i skupo. Čujemo se telefonom i mislim da je to dovoljno. Jedino me supruga posjećuje jedanput mjesečno.

Nitko mi od rodbine ne zamjera što sam tu dospio. Znaju kakva su to vremena bila i gdje su te sve mladenački ideali mogli odvući. Lijepo me je otac još onda upozoravao, ali kad si mlad, ne misliš na budućnost, a neke stvari kad-tad dolaze na naplatu.

Najvažnije od svega je da mi je supruga puna razumijevanja i sada, nakon trideset godina našeg braka. Često se čujemo i ona mi je velika podrška. Možda zvuči čudno, ali i ja sam njoj. Najčešće razgovaramo o djeci i unucima. Jako mi fale. No, kao i svaka druga obitelj, imamo probleme koje moramo zajednički rješavati, makar telefonski.

Ima nešto što me posebno muči i zašto sam zahvalan što sam u zajednici UZOR, koju ovdje u zatvoru vodi savjetnica Dragana. Tema naših razgovora je obitelj i roditeljstvo. Nije lako sačuvati obitelj kad si u zatvoru. Brojni su se brakovi raspali, a djeca roditeljima okrenula leđa. Većina nije ni razmišljala koliko je važno da se o tome govori te koliko nam znači međusobna podrška, posebno savjeti stručnjaka. Išao sam ovdje na puno škola za roditelje, seminara i radionica. Čak i izrađivao božićne darove za unuke. Imamo mogućnost i individualnih razgovora. Da budem iskren, bez toga ne bih mogao.

Dvoje moje starije djece su dobro i već imaju svoju djecu, ali muči nas najmlađa kći. Stalno je u nekom krivom društvu, pa depresija, pa liječenje, pa droga, pa anksioznost... A ja sam ovdje gdje jesam. I tako već godinama. Kad god pomislimo da smo se iz toga iščupali, uvijek se nešto dogodi. I stalno čekaš da tome dođe kraj.

Moja je supruga već izludjela od muke i nemoći. Znam i sam da nije lako. Ni meni, ni njoj, ni bilo kojoj obitelji koja ima takav problem. A s kim ću to podijeliti nego s vlastitim suprugom!?

Stalno se preispitujem gdje sam pogriješio i osjećam ogromnu krivnju. Trebao sam ranije postupiti drugačije. Savjetnica me uvjerava da naprosto nisam znao drugačije, što ne znači da sam bio loš roditelj. Sada ne mogu ništa popraviti i to me užasno muči.

Sva sreća da imam priliku ovdje raditi, inače bih poludio. Nakon posla u kuhinji i praonici, na red je došao i rad u knjižnici. Čitav život u borbi za egzistenciju i obitelj, nisam stigao čitati i uvijek sam maštao da ću to nadoknaditi kad odem u mirovinu.

Nisam mislio da će to biti u zatvoru.

Maja

On je jako dobar tata, ali je više u zatvoru nego kod kuće

Ne samo da jako volim svog tatu, nego smatram da bolji tata ne može biti, iako je većinu mog života proveo u zatvoru.

Imam 24 godine i uživam u svom zanimanju medicinske sestre. Mislim da nisam mogla odabrati bolju školu i radno mjesto od tog koje imam. Oduvijek sam željela pomagati drugima, i to ne samo ponekad i volonterski, što sam radila u srednjoj školi, nego da to bude moja svakodnevna radna obaveza u kojoj uživam.

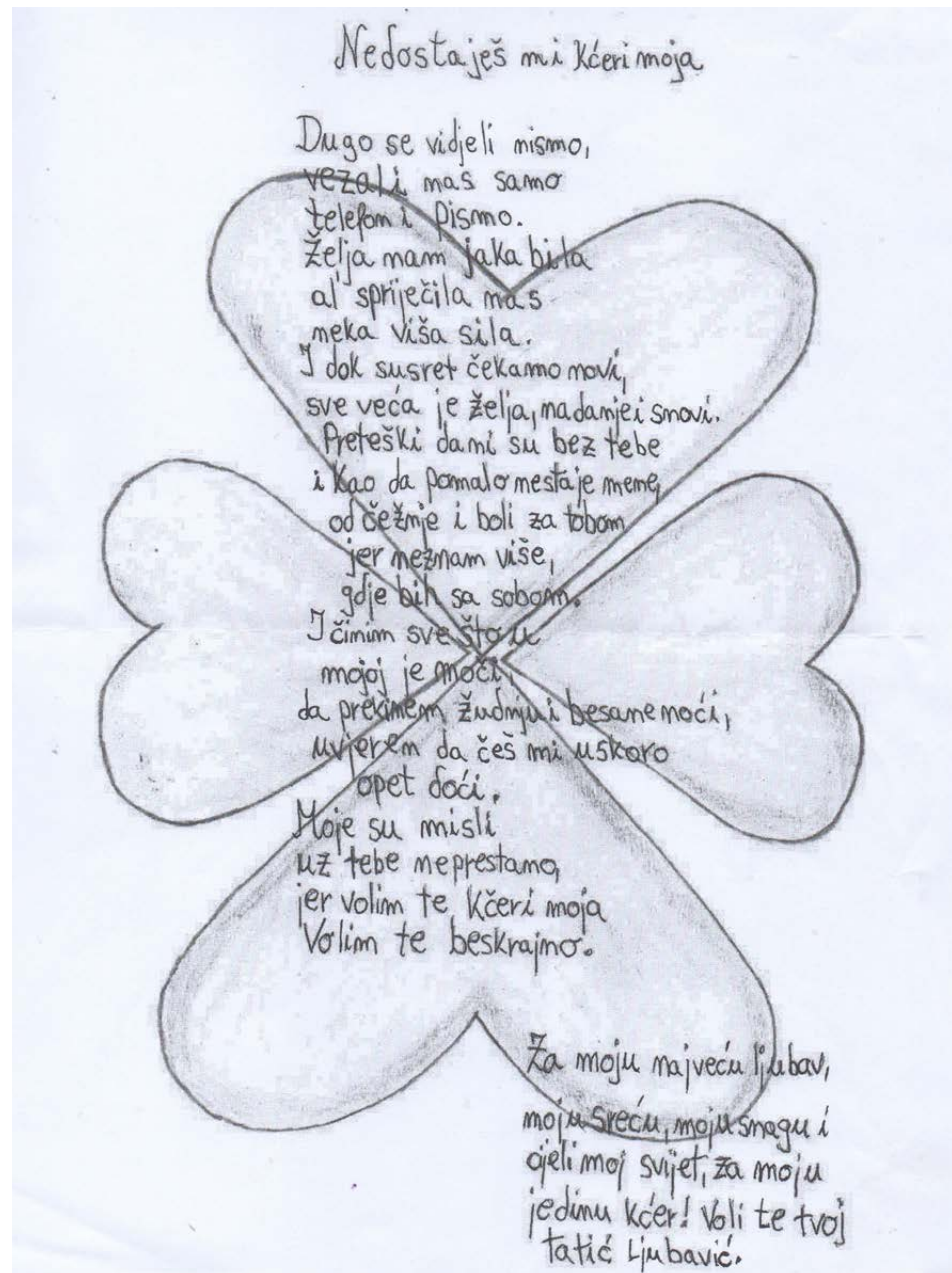
Mislim da sam jako suosjećajna s pacijentima, a opet odlučna u tome kako im pomoći. Srednja medicinska mi je dala dobro obrazovanje za posao koji radim.

I tata se u potpunosti slaže s tim.

S njim se konzultiram oko mnogih stvari i uvijek mi je znao dati dobre savjete oko škole, izlazaka i dečki. S njim od malena mogu razgovarati o bilo kojoj temi i pitati ga o svemu što me zanima. Uvijek je imao strpljenja i volje o svemu pričati. S njim sam oduvijek bila povezanija nego s mamom. Iako nju iznimno cijenim i držim da je jako hrabra žena. Da nije nje, naša bi se obitelj davno raspala, kao uostalom, većina obitelji čiji je otac u zatvoru.

Ne mogu reći da se sjećam vremena kada barem dio godine nije bio u zatvoru, ali u onim periodima kada je bio kod kuće svi smo zajedno odlazili na more i izlete, kao svaka druga normalna obitelj.

Moja sestra je sedam godina mlađa od mene i nju sam na neki način pripremala kako da se ponašamo prema našem tati. Njegovi postupci su njegovi - i samo njegovi - i ne možemo mi u obitelji snositi odgovornost za to.

Naravno da mi nije drago što je takav, ali on je kao tata dobar, da bolji ne može biti. Život koji on vodi je teško zamisliti i još manje odobravati, iako smo mi stjecajem okolnosti jedan njegov dio.

Odrastao je u obitelji s desetero braće, o kojima se baš nije vodila neka prevelika obiteljska briga, gotovo se može reći da su odrasli na ulici. I neki od njih su već u mladosti imali posla sa zakonom, no moj je tata u tome prednjačio.

On za sebe kaže da je kvartovski dečko, što se u grupi radilo, to je i on radio, makar je to bilo loše. Krađe, tučnjave, preprodaja robe... teško je i nabrojati za što je sve bio kažnjavan.

Već smo se navikli da nam se javi iz Remetinca, no tamo ga ne idemo posjećivati jer znamo da slijedi zatvor, u koji mu sve tri odlazimo u posjete. Barem jednom mjesečno. I to godinama.

I terapeuti u zatvoru se znaju s njim šaliti da mu je kod njih ljepše nego vani pa svako malo dođe.

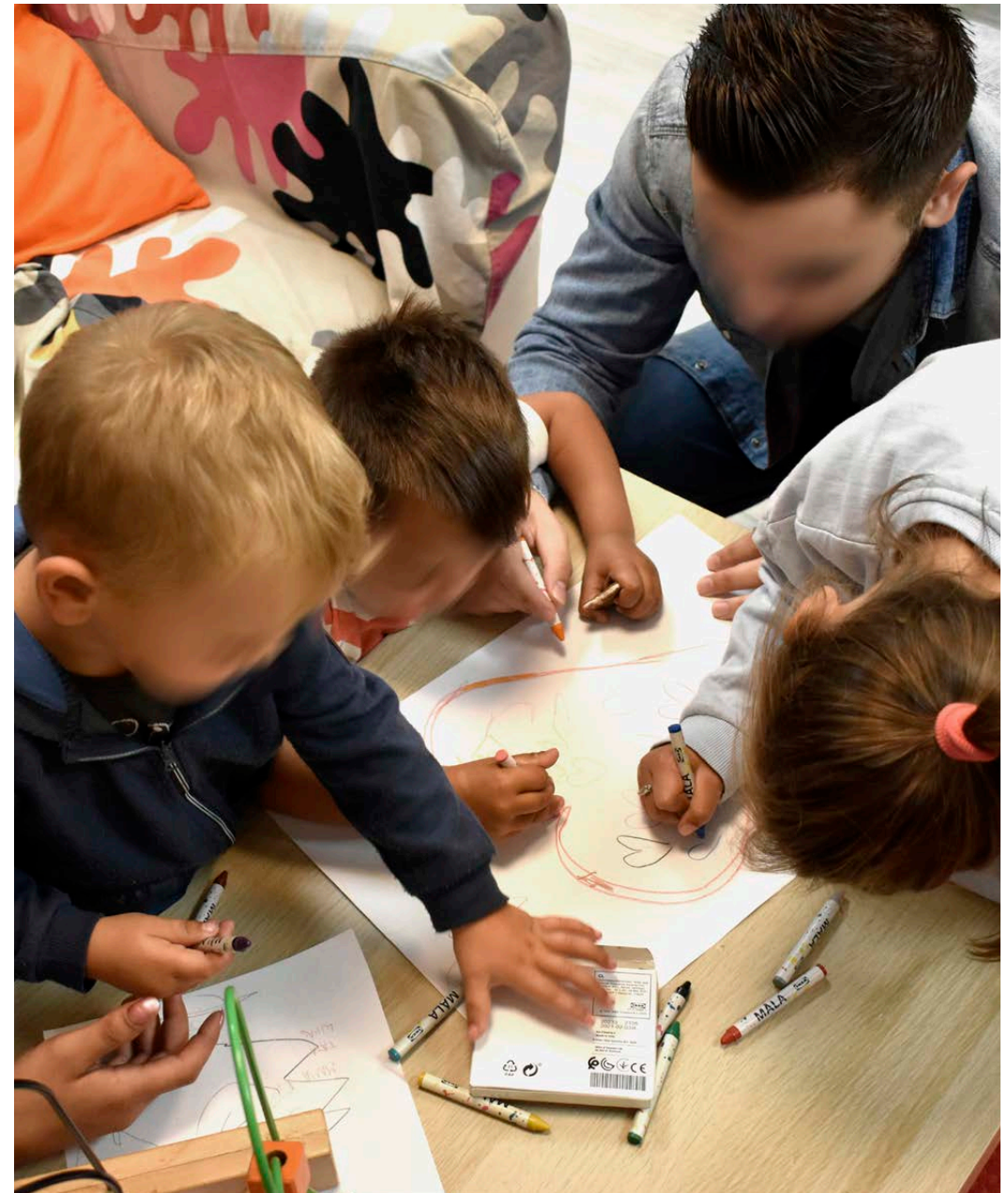
Meni se čini da i nije trebao dobiti sve te kazne, ali on kao da se ne zna izboriti za sebe. Ne želi prokazati druge, ne govori detaljno kakve su to situacije bile u kojima su se on i ti njegovi prijatelji našli. Koliko sam mu puta rekla da do njih više drži nego do svoje obitelji!?

Ali nije tako. To vrijeme koje provodimo zajedno, moram priznati da je jako lijepo i toliko nam se posvećuje, kao da na brzinu želi nadoknaditi svo vrijeme kad ga nije bilo. Kad bolje razmislim, on ima beskrajno puno vremena i voli pričati, a mi smo ti kojima se uvijek negdje žuri.

Moji prijatelji, susjedi i šira rodbina ni ne znaju da je on svako malo u zatvoru. Mi smo se već navikli i može se reći da nam je to postalo normalno. Kad sam nedavno rekla jednoj svojoj prijateljici da mi je tata u zatvoru, nije mogla vjerovati.

„Pa vi ste tako draga i normalna obitelj“, rekla je.

Jesmo. Osim što nam je tata više u zatvoru nego kod kuće.

Ante

Već je godinu dana na slobodi i dobro se drži

„Imam toliko riječi koje bih ti mogla reći, no ona najvažnija je da te volim. Nekad ne mogu shvatiti da mi je jedan trenutak dragocjeniji od drugih. Pogledaj na kazaljke sata i znat ćeš da u tom trenutku mislim na tebe.

Prošlost ćemo izbrisati, budućnost ćemo zajedno dočekati. Mislim na tvoje zagrljaje i želim da tako zauvijek ostane. Mi smo jedno. Ti si ono što sam čekala čitav život.

Moramo se strpjeti. Sve je to zapisano tamo gore među zvijezdama.“

To je mali dio iz mojega pisma koje Ante čuva u jednoj kutijici, zajedno s molitvom koju mu je poslala njegova mama kako bi se molio sv. Anti, što je molitva očeva za spas djece. To je molio svako jutro, a isto tako čitao moja pisma koja sam mu slala svakoga dana.

I tako više od pet godina. Svake subote ili nedjelje, ali češće subotom, odlazile smo naše dvije kćeri i ja k njemu u zatvor. Kako ja ne vozim, a ni nemam auto, vozio nas je moj ili njegov otac i strpljivo bi čekali u autu za vrijeme našeg posjeta, koji je s čekanjima znao trajati i po nekoliko sati. Samo jednom nismo mogli ići i Ante je rekao da mu je to bio najtužniji dan u životu, jedva je dočekao sljedeću subotu. Ja svoje tužne dane ni ne brojim.

Ne znam kako smo sve to uspjeli preživjeti. Imam dojam da je on to dosta dobro podnio. Barem tako izvana izgleda, a to što je točno u njemu, to samo on zna. Inače je jak i smiren, što se možda ne bi očekivalo od jednog zatvorenika. I voli raditi. Čim je došao, odmah se tamo zaposlio, a s obzirom na to da je električar, njegovo znanje im je dobro došlo. Osim toga, uvijek je volio sport pa je i tamo vodio grupu boksača. I bilo

mu je važno da uvjeri druge kako je bolje da budu fizički aktivni, nego da uzimaju tablete za smirenje, jer će im tako biti lakše kad jednog dana izađu. Uvjeren je da to stvara navike i loše djeluje na mentalno zdravlje, pogotovo mladih ljudi.

Išao je na sve moguće radionice i predavanja za očeve, slušao seminare o roditeljstvu i čini mi se da mu je to dosta pomoglo da sazrije u tom smislu. To mu je donijelo i neke pogodnosti, tako da mu je predviđena kazna malo smanjena.

Prošlo je godinu dana otkako je na slobodi i dobro se drži. Otvorio je obrt i doslovno radi od jutra do sutra. Ali ja i djeca čujemo se s njim i nekoliko puta dnevno, tako da imamo osjećaj kao da je s nama, a ne na poslu. Kad navečer dođe kući, svi zajedno legnemo u krevet i tako se čvrsto grlimo kao da se bojimo da će nas opet netko razdvojiti.

Više ne razgovaramo o tome što je bilo i kako je tko od nas to proživljavao i sasvim smo okrenuti budućnosti.

Dočekali smo i nešto jako lijepo, kao da nam je sam Bog to darovao. Dobili smo sinčića i sada je naša obitelj potpuna. Ne zna se tko ga više ljubi, cure ili on. Mali, plavi, s plavim okicama, baš kako smo željeli. Tko god da nas vidi, pomisli „kako krasna obitelj“.

A zašto je on uopće završio u zatvoru, to je već druga priča. Više za crnu kroniku. Kad nam se druga kći rodila, išli smo joj vaditi dokumente i tada mu je službenica na šalteru kazala da je za njim raspisana tjeratica. Nismo se ni snašli, kad su došli policajci, stavili mu lisice i odveli ga. Ja sam s djecom ostala sama.

A zašto? Njegovi mladenački grijesi došli su na naplatu, čemu se uopće nije nadao. Neki iz njegovog društva već su ranije završili u zatvoru, a on je bio uvjeren da se njemu ništa neće dogoditi i, kako je već prošlo mnogo vremena, da je sve zaboravljeno.

Sve se to događalo prije no što smo se mi upoznali i započeli vezu, tako da uopće ne znam kako sam sve to preživjela. Ne bih mogla još jedanput.

Nadam se ni on.

Zdenka

Sinovima smo rekli da
mama radi u Požegi

Na zidu svoje sobe držim kalendar, svaki mjesec ga okrećem i križam dane koji su prošli. Ima ih već 720, a one ispred ne želim brojati. Kažu mi druge zatvorenice da to nije dobro, brzo padaš u depresiju i slično, ali na taj način imam neki osjećaj kontrole. Ironično, jer kontrolu nikad nisam imala, pa da je barem steknem u zatvoru.

Ne mogu reći da sam bezbrižno živjela, ali možda površno i bez straha za budućnost. Kako sam tu već dvije godine i upoznala sam mnogo žena iz raznih krajeva Hrvatske, različitog obrazovanja i navika, neminovno se zapitaš tko sam u svemu tome ja.

Kao da sam u ove dvije godine sazrela. Imam dovoljno vremena i preispitujem svoje djetinjstvo, mladost, brak. Iz svega proizlazi da i nisam bila odgovorna osoba. Kao da se sve što se događalo, događalo mimo mene.

Ovdje se velika pažnja poklanja majkama i moram priznati da sam jako ponosna što i ja pripadam u tu skupinu. Kroz razgovore s drugim majkama, a pogotovo kroz razgovore koje s nama na različite teme iz područja roditeljstva vodi naša savjetnica, sve mi se nekako posložilo.

Kao da prije nisam imala dovoljno odgovornosti za to da budem majka. Kad sam nekad čitala o školama za roditelje ili čula od nekoga da to postoji, bilo mi je smiješno. Zašto učiti o onome što se samo po sebi razumije i prirodno je?

Nemam baš nekakve škole, ali ova u zatvoru baš mi je trebala. Vani sam najčešće radila kao konobarica, tako da mi to što sada radim u kuhinji nije strano. A radim baš sve - od sjeckanja do čišćenja kuhinje. Od toga što zaradim, najveći dio šaljem doma.

Imam dojam da se moj suprug u svemu tome dobro drži. Naravno da nije presretan što sam tu, ali moram reći da dobro brine o dečkima. Stariji ima devet godina, a mlađi tri. Govorili smo im da je mama našla

posao u Požegi i zato sam ovdje. Ali da to nije zauvijek. Nekako mi se čini da nisu baš sigurni u to. Stariji je shvatio gdje sam, izravno me pitao i morala sam mu reći istinu. Mlađi je bio gotovo beba kad sam otišla pa je naviknuo na to da žive s tatom, a jednom mjesečno sva trojica dolaze k meni u posjetu.

To im se čini kao neki izlet.

S obzirom na to da imam pogodnost izlazaka iz zatvora, oni me čekaju malo dalje ili u gradu. Nekako sam uspjela organizirati da netko dođe po mene i odveze me do grada.

Znamo već sve kafiće, pizzerije i slastičarnice. A igrališta i parkove da i ne spominjem.

Lijepi su to susreti, iako puni emocija. Najgore je kad se rastajemo. Bez obzira na moja obećanja i uvjeravanja, oni se boje da će tako biti zauvijek.

Novakovi

Trideset minuta tjedno,
telefonom

BRANKO: Halo, ljubavi, jeste li svi kod kuće?

MAJA: Upravo smo ručali i čekamo tvoj poziv kako si u poruci napisao. Jako nam fališ.

BRANKO: Što ste fino jeli?

MAJA: Zadržali smo se dosta u gradu, ali sam ja jutros napravila bolonjez pa je trebalo samo skuhati špagete i napraviti salatu. Kupili smo usput i kremšnite pa se upravo častimo.

BRANKO: Blago vama. Već vas vidim oko stola kako uživate. Daj mi nekog.

MAJA: Oboje su tu sa mnom, jedva čekaju da preuzmu mobitel. Dat ću ti Ivana, jer se njemu više žuri. Oporavila mu se ona ozljeda pa može ponovno na trening.

IVAN: Tata, bok. Znaš što mi je mama kupila? Iste tenisice kakve ima Modrić, one malo roza.

BRANKO: Pa nije li to boja za curice?

IVAN: Baš si smiješan, pa ne bi onda to Luka nosio. I Filip u razredu ima iste.

BRANKO: Dobro onda. Valjda su lijepe. Nadam se da će ti biti i dobre.

IVAN: Već sam ih jučer popodne imao, sad će to biti drugi trening u njima. Tako su mekane, imaš osjećaj da letiš.

BRANKO: Još samo da zaigraš kao Modrić, bit će to pun pogodak.

IVAN: Ma ti se uvijek šališ. Vidjet ćeš ih kad dođemo u subotu. Siguran sam da će ti se svidjeti. Šteta da ih ne možeš na internetu pogledati.

BRANKO: Sada ne mogu, ali bit će vremena i za to. Daj mi malo sestru. Imam samo deset minuta razgovora, a mislim da je prošlo više od pola.

IVAN: Okej. Pusa. Vidimo se za dva dana, idem sada na trening. Samo sam čekao da nazoveš. I još nešto, dobio sam pet iz matematike.

ANA: Tatice, puno nam fališ. Samo da prođe ta zima, možda te do ljeta puste.

BRANKO: Ne znam dušo, ne brini. Pa znaš da se vidimo svaki tjedan i još se čujemo telefonom. A što bi bilo da radim na terenu, kao što je to bilo prošle godine. Još bi me manje vidjela.

ANA: Znam, ali nije to isto. Ipak bi bili svi zajedno na jednom mjestu, a ovako moramo putovati do tebe.

BRANKO: Znam da vam je teško, ali izdržite još malo. Sve ćemo mi to nadoknaditi.

ANA: Jesam li ti rekla da si ti najbolji tata na svijetu?

BRANKO: Nemoj, rasplakat ćeš me. Šaljem ti veliku pusu i daj mi još malo mamu.

ANA: I tebi pusa najveća. E, i nisam ti rekla da sam dobila još neke bodove na tenisu. Polako se penjem.

BRANKO: Nisam ni sumnjao u tebe. Super!

MAJA: Ljubavi, ako se još nešto sjetiš da ti donesem, javi mi. Koliko znam, imaš još pravo deset minuta zvati ovaj tjedan.

BRANKO: Pa ti znaš bolje od mene! Što bih ja bez tebe! Evo, prekidaju nas. Velika pusa i volim te. I tebe i djecu. Jako.

Tomislav

Izbjegavamo razgovor o tome što će biti kad izađe

Njegova prva i najveća ljubav su automobili.

Možda to i nije sasvim točno, jer to koliko ljubavi iskazuje meni i djeci ne da se ni sa čime mjeriti.

Istina je da je od ranog djetinjstva zaljubljen u aute. Od onih najmlađih dana, kada su mu autići bili najdraže igračke, to se nije promijenilo do današnjih dana. Oduvijek ih preuređuje, vozi i svoje i tuđe, pere ih, gladi i mazi. Gotovo da razgovara s njima. Sudjelovao je već i na brojnim utrkama s raznim automobilima i s različitim rezultatima.

Kada sam ga upoznala i započela vezu s njim, znala sam za te njegove hobije, a isto tako i za nesreću koja mu se dogodila. Svi će reći, svakome se to može dogoditi, ali dodala bih, ne i njemu – profesionalnom vozaču! Ni danas se ne može s time pomiriti. Pratit će ga to do kraja života. A i nas.

Nažalost, činjenica je da je ta nesreća imala smrtni ishod. Sudski postupci i istraživanja su se otegnuli...

U međuvremenu smo se vjenčali, dobili djecu i pokušali koliko-toliko normalno živjeti. Djeca su odrastala s pitanjem hoće li tata ići u zatvor. I to se jednog dana dogodilo.

Boravak u Remetincu htjela bih što prije zaboraviti jer, kad si tamo, ne znaš što i kako dalje, svi samo čekamo, a ne znamo što. To sam čula i od drugih žena zatvorenika.

Sada, otkako je u Lepoglavi, kao da je sve došlo na svoje. On je preuzeo mnoge obaveze. Uz rad u praonici, bavi se sportom i ide na grupe potpore. O tome koliko će tamo biti, ne razgovaramo.

Svaki tjedan smo djeca i ja kod njega. Dodemo u Zagreb do njegovih roditelja i onda se rasporedimo tko kad ide k njemu. Svi bi išli - i roditelji, i rodbina, i prijatelji, no tu djeca i ja ipak imamo prednost.

Vožnja automobilom i silni prijeđeni kilometri postali su naša svakodnevnica.

Ni djeca se ne bune, iako bi im bilo puno lakše provesti vikend u mjestu gdje stanujemo, igrati se s prijateljima i učiti za školu za ponedjeljak.

Ovako su naši vikendi jako dinamični, ali puni emocija i neke dragosti koju ne mogu točno ni opisati. Tata nas toliko ljubi i grli, kao da se boji da ne pobjegnemo.

Ja, kao supruga, imam neke dodatne pogodnosti, takozvane „bračne“, tako da jednom mjesečno ostajemo nasamo. Mislim da nitko tko to nije doživio ne može zamisliti kakva je to situacija. Ničega nema, samo on i ja. No, sretan si da je i to moguće.

Svi naši razgovori vrte se oko djece. Do zadnje sitnice moram mu pričavati što rade, o čemu govore, s kim se druže i kako se ponašaju, što je novo u školi, a što na treninzima. Temu o tome što će biti kad izađe iz zatvora, izbjegavamo.

Gotovo sam sigurna da neće ići na utrke o kojima je sanjao, no raspitivao se kod mene i prijatelja za fotke i postere old-tajmera i nekih novijih automobila. Čini mi se da mašta o nekom kafiću uređenom u znaku automobila.

Hoće li tamo dolaziti kao gost ili vlasnik, nije nam još rekao. Ali automobili će i dalje imati važno mjesto u njegovom životu.

Samo da izađe.

Roko, Marin, Dino i drugi

To je kvartovska i školska tajna

Za ovu, rekla bih, kvartovsku priču mogla bih nabrojiti još puno imena. I muških i ženskih. Sve su to na neki način naša djeca. Ja sam odrasla u tom kvartu s mnogima od njihovih očeva i ponekom majkom. I moja su djeca vršnjaci ove djece, učenika u školi u kojoj radim.

Po čemu se Roko, Marin i Dino razlikuju od druge djece? Na prvi pogled ni po

čemu. Dapače, vrlo su uspješni učenici, Roko je uz to sjajan informatičar, s puno priznanja na natjecanjima, Marin je odličan nogometaš, a Dinu jako dobro ide biologija i već je na natjecanjima skupio lijepe bodove za upis u srednju školu.

O njihovim se obiteljskim situacijama šuti. To je na neki način postala kvartovska, pa tako i školska tajna.

Njihovi očevi su od mladosti petljali s drogom, navukli se na heroin i poslije ga počeli prodavati pa završili u zatvoru. Klasična narkomanska priča.

No, tu nastupaju njihove mame - jedna hrabrija od druge. Jako im je bilo stalo da se obitelj sačuva i cijelo su vrijeme podržavale vezu sa svojim supruzima u zatvoru. Ne možete ni zamisliti kakav je to obiteljski život i na koji se način odražava na djecu.

Za mene su te majke heroji. Mogu se slobodno ponositi svojim dečkima, koji žive kao i sva druga djeca. Možda su čak u nekim stvarima uspješniji. Zreliji svakako. Kao da prkose situaciji u kojoj se našla njihova obitelj.

Kad joj je sin krenuo u školu, jedna me od tih mama pitala treba li mu reći gdje je tata. Mišljenja sam da svakako treba reći, jer se djeca, ako to saznaju drugim putem, mogu jako razočarati i promijeniti svoje ponašanje, da ne kažem i nešto gore. A ako im mama to kaže kad budu malo stariji, razočarat će se što im je cijelo vrijeme lagala.

Te majke ne samo da su održavale obitelj na okupu, nego su imale teški zadatak da djecu upute u to što je loše, a što dobro i zašto njihovi očevi moraju biti u zatvoru.

I susjedstvo je šutjelo, kao da su se svi solidarizirali s tim obiteljima i na taj način im htjeli pomoći. Svih ovih godina nikad nisam čula ogovaranja ni tračeve na tu temu. Možda su mislili da se to i nekome od njih može dogoditi pa zašto izazivati sudbinu.

Sve su te priče donekle slične, osim Dinove. Njegova je majka bila

ovisnica i kad je saznala da je trudna, otišla je u jednu komunu za ovisnike ne bi li se tamo očistila od droge i u miru rodila dijete. U međuvremenu je prekinula vezu s djetetovim ocem, koji je zbog preprodaje droge završio u zatvoru. Po izlasku iz komune i nju i Dina prihvatila je njezina sestra.

Nažalost, nemaju sve priče sretan kraj, naročito one životne. Ta se mama nakon nekog vremena opet počela drogirati i dospjela u zatvor. Njezina sestra potpuno je preuzela skrbništvo nad Dinom i njih dvoje postali su obitelj.

To koliko je Dino drag, lijepo odgojen i odličan učenik, mogu svi potvrditi. I u školi i u kvartu. Tako da slobodno mogu zaključiti da bi ova priča ipak mogla imati sretan kraj i prisjetiti se one Tolstojeve rečenice: „Sve sretne obitelji nalik su jedna na drugu, svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način.“

Imao sam sedam ili osam godina kad je tata prvi put otišao u zatvor. Možda i devet. Ne mogu točno podvući vremensku crtu nakon koje se naš obiteljski život promijenio.

Naravno da u to vrijeme nisam ni znao što je zatvor, ni što je moj tata radio da bi morao tamo otići.

Mama nas je sve brižno čuvala kako ne bismo imali trauma, niti da nam se život u bilo kojem djelu promijeni zato što tata više ne živi u našoj kući. Jako joj je bilo stalo da ni sestra ni ja nemamo nekih nezgodnih situacija i pitanja od susjeda i obiteljskih prijatelja.

Ne mogu reći da nam je nešto tajila, jer nam je istinito i iskreno govorila što se događa, na što sam joj i dan-danas beskrajno zahvalan.

Znam za neke slučajeve gdje se djeci tajilo da je tata u zatvoru pa su poslije doživjela velika razočaranja.

Mi smo se, na maminu inicijativu, svi zajedno dogovorili da se držimo iste priče, a ta je da tata radi na terenu. Samo smo nas troje znali pravu istinu.

Dapače, svaki vikend smo ga posjećivali i kao da se naš uobičajeni obiteljski život na neki način nastavio, iako se mnogo toga promijenilo.

Posjeti u Remetincu i Sisku su mi, moram priznati, bili grozni, ali ovo sada u Lepoglavi je sasvim druga priča.

I tata je postao vedriji i smireniji. Dosta vremena provodi u vrtu, što inače voli, odlazi u teretanu, igra s dečkima nogomet i košarku, tako da je za mene sam zatvor dobio neku novu sliku. A kako sam u međuvremenu i ja odrastao (sada imam devetnaest godina), ne čini mi se sve to skupa tako strašno kako je to u početku bilo.

Istina je da je tata u više navrata odlazio u zatvor zbog raznih djela,

odnosno nedjela, ali on je i dalje ostao onaj isti naš tata. Najbolji na svijetu. S toliko ljubavi i pažnje s nama razgovara, do zadnjeg detalja ga zanima kako živimo, što nam treba, nedostaje li nam što, kako moja cura, kako sestrin dečko, što ima novo na poslu i na fak-su. Sve mora znati do najmanje sitnice. Takav je uvijek i bio. Sve za druge, a nikad za sebe.

To ga je i dovelo tu gdje je. Očito je u mnogo čemu pretjerao ili je imao krive procjene. I njegovi prijatelji imaju lijepo mišljenje o njemu kao prijatelju i kao ocu obitelji.

Ali bez mame svega toga ne bi bilo. Koliko se ona oko svega trudila da ostanemo na okupu, da se volimo, da smo i dalje obitelj, bez obzira na to što je tata na neko vrijeme odsutan, to se ne da opisati. Nikad prije nisam mislio koliko je snažna i jaka žena, za mene je uvijek bila mama kao mama. A sada kao da je nabavila neko čarobno ljepilo s kojim nas

sve drži na okupu.

Baš u Lepoglavi sam čuo da se mnogo obitelji raspalo jer im je tata u zatvoru te koliko je djece zamrzilo očeve zbog toga što su učinili, srame ih se, a čak ima i onih koji ne dolaze očevima u posjet.

Ne želim biti nešto jako pametan, ali prošlost ne možemo promijeniti, plakati ne vrijedi, ljutiti se još manje, samo treba gledati prema budućnosti. Drugo nam ne preostaje. Siguran sam da će te dvije godine, koliko tata još treba biti u Lepoglavi, brzo proći.

Ni mi nismo više djeca. Ja sam našao krasnu curu, moja sestra ima dečka, ja radim, sestra studira, mama radi, život naprosto ide dalje.

Jedina je razlika što nismo svi zajedno za nedjeljnim ručkom, već u Lepoglavi.

Jedva čekam taj dan kada ćemo svi sjesti za isti stol i uživati u maminoj purici s mlincima i pričati o svemu i svačemu. Kao svaka normalna obitelj.

Lorena

Spas u udomiteljskoj obitelji

Ovo je doslovno filmska priča.

Jer o Loreni su njeni prijatelji iz školske medijske grupe snimili film koji je odabran u selekciju za Filmski festival djece i mladih zemalja Mediterana u Dubrovniku.

Lorena, nažalost, te godine nije mogla ići u Dubrovnik, jer nije bilo dovoljno vremena da suglasnost potpiše njezin otac, koji se nalazi u Kaznionici u Lepoglavi. On je, naime, njen jedini skrbnik, budući da ih je mama napustila dok su djeca bila mala. Mlađa sestra je još bila beba, tako da su je iz centra za socijalnu skrb zbrinuli u obitelji, koja ju je zatim posvojila. Mlađi brat i Lorena ostali su živjeti s tatom i starom bakom u skromnoj kućici, u jednoj sobi sa zemljanim podom i vodom na pumpi u dvorištu.

Lorena se jako voljela smijati i tako glasno pričati da su je svi uočili. Na prvi pogled odavala je dojam sretnog djeteta. No, bilo je sasvim suprotno. Ona je svoju patnju ispoljavala upravo na taj način. Htjela je da je se zapazi. To je bio njezin vapaj za pomoć.

Kad sam, kao školska socijalna pedagoginja, razgovarala s njom o tome, sama je rekla da bi voljela ići u udomiteljsku obitelj, jer želi da se netko brine za nju i da bolje živi. Tako zrelo razmišljanje od djevojčice koja ima deset godina baš i ne očekujete.

U suradnji s centrom za socijalnu skrb pronašli smo jednu dobru obitelj koja je tada imala i vlastitu djecu, ali prihvatili su Lorenu i njezinoga brata.

Lorena se preporodila. Od tada je uvijek imala opranu kosu i odjeću kakvu nose i druge njezine vršnjakinje. I u školi se popravila. Postala je sasvim drugačija djevojčica.

Članovi školske medijske grupe su zajedno s njihovom voditeljicom odlučili snimiti o njoj film i Lorena je vrlo rado pristala. U filmu sudjeluju i njezini prijatelji iz škole i njezina udomiteljica. Bilo je prirodno da i Lorena ide na taj festival u Dubrovnik. Ali kako se to nije moglo tada ostvariti, Lorena je sa svojom profesoricom otišla na festival sljedeće godine.

Možete zamisliti taj doživljaj! Automobilom do Zagreba pa avionom u Dubrovnik. Prošetala je Stradunom i zidinama, vozila se brodom na Lokrum. Kao članica školske medijske grupe družila se s djecom iz raznih zemalja. Bio je to uistinu san koji nije mogla ni sanjati, jer je do tada bila samo u svome selu i u susjednom, u kojem je škola.

I dalje za svaki školski izlet ili nešto slično mora čekati očev potpis iz zatvora. Ali ipak se njezin život u mnogo čemu promijenio. Obitelj udomitelja ju je prihvatila kao da je njihova vlastita kći. Nakon što su odgojili troje vlastite djece odlučili su pomoći i drugoj djeci.

Loreni se to toliko svidjelo da je odlučila da i ona jednoga dana postane udomiteljica. U budućnosti bi se željela udati i imati vlastitu djecu, a nada se da će je budući muž podržati u želji da zajedno budu i udomitelji te da nekoj drugoj djeci pruže šansu da osjete što znači živjeti u obitelji.

U međuvremenu je upisala srednju školu, dobila odlične ocjene iz hrvatskog jezika, počela pisati pjesme i glumiti u dramskoj grupi. Željela bi u tome i uspjeti kako bi drugoj djeci pokazala da možeš postići uspjeh iako si romske nacionalnosti. Kaže da nikad nije bila tako sretna. Kad je upoznate, i sami se u to uvjerite.

Kada je posljednji put zajedno sa svojom udomiteljicom posjetila tatu, on je pričao samo o svojim planovima kad izađe iz zatvora i kako će se ponovno oženiti. Za nju se uopće nije zanimao. Niti jedno pitanje nije bilo upućeno njoj. On, naprosto, ne zna biti tata, zaključila je.

Jako ju je to pogodilo i Lorena je odlučila da neće više odlaziti k njemu u zatvor.

On je njoj samo tata na papiru, rekla je.

Pravu obiteljsku toplinu i ljubav pronašla je u udomiteljskoj obitelji.

U jednom istraživanju o djeci čiji su roditelji u zatvoru pročitala sam podatak da se učitelj za vrijeme svog radnog vijeka susretne, u prosjeku, s 26 djece čiji su roditelji u zatvoru, bez obzira zna li za to ili ne zna.

Ja sam, konkretno, na pola puta svog radnog vijeka školskog psihologa i dosad sam se, koliko znam, susrela sa šestero takve djece. Svatko od njih ima svoju priču koje su potpuno različite, makar se radilo o djeci iz iste obitelji. Djeca to doživljavaju svatko na svoj način i puno čimbenika na to utječe, a mi u školi smo tu da pomognemo koliko znamo, pogotovo ako nam se obitelj obrati za pomoć.

Naša škola nalazi se u neposrednoj blizini zatvora, tako da je to vrlo specifična situacija, jer se učenici od početka prvog razreda susreću sa zgradom zatvora, ako ne i prije jer blizu stanuju. Mnogi prolaze ispod prozora, odakle ih zatvorenici gledaju, a čak im ponekad i mašu. Posjetitelji koji im dolaze znaju i po sat vremena čekati ispred glavnog ulaza u zatvor, na toj dosta prometnoj ulici. I pored njih prolaze naši učenici na putu prema školi, odnosno kući.

Posebno bih izdvojila učenika Leona, dječaka kojeg ćemo zasigurno svi učitelji u školi pamtiti. Uistinu je bio poseban, a ni njegova situacija nije bila svakidašnja. Kad je Leon bio u četvrtom razredu, njegov je otac otišao upravo u taj zatvor koji se nalazio na pola puta između njegove škole i kuće. Dakle, on je sve do završetka osmog razreda prolazio istim tim putem.

Ne samo da je bio vrlo dobar učenik, nego za vrijeme očeva boravka u zatvoru nije popustio u školi niti se njegovo ponašanje promijenilo. Za razliku od njegove sestre koja je isprva djelovala bezbrižno, ali je zatim školu dosta zanemarila. Kao da je našla izgovor za svoja markiranja i loše ocjene.

Njihova se majka već na početku tatina odlaska u zatvor obratila stručnim suradnicima i razrednici za pomoć i razumijevanje.

Leon je znao da mi znamo što je njegov tata učinio te da je na odsluženju kazne upravo u tom zatvoru u našem susjedstvu. Nikada s njim nismo o tome razgovarali niti je on imao ikakve neugodnosti zbog toga, bilo od učitelja ili od učenika.

Zasigurno mu nije bilo lako, ali kao da je htio prkositi situaciji u kojoj se našla njegova obitelj, učio je još bolje. I sve svoje slobodno vrijeme posvetio je treniranju nogometa, što je nastavio i u srednjoj školi.

Njegov se život odlaskom tate u zatvor jako promijenio. Od toga da tata više nije bio kod kuće do financija koje su se jako smanjile, što je svakako utjecalo na život obitelji. Znali smo ga susretati u tom redu ispred zatvora, gdje je čekao na posjet ocu, pozdravili bismo ga kao da čeka ispred dućana u kojem će kupiti kruh.

Svi smo u školi jako ponosni na Leona i nadam se da smo i mi barem malo pripomogli da se u školi osjeća ugodno.

Kako mu je bilo kod kuće, to samo on zna.

Iva i Martina

Tata se vratio – vjerujem da ćemo sada svi ozdraviti

Iva sada ima devet i pol, a Martina osam godina. Bile su tako male kad je tata završio u zatvoru.

Martina je tamo napravila prve korake i zajedno s djecom koja su bila u posjetu drugim tatama slavila svoj prvi rođendan. Dozvolili su nam da donesemo grickalice i sokove. Imamo i slike s tog lijepog događaja.

U to sam vrijeme mnogo razgovarala - što s članovima obitelji, što sa stručnjacima - o tome što i koliko reći djeci što se to događa u našoj obitelji i zašto je tata tamo gdje jest. Teško je sam donositi te odluke i nikad nisi dovoljno siguran jesi li dobro napravio i u čemu si pogriješio. Pred djecom sam skrivala suze i strahove, pa i paniku koja me je neko vrijeme držala.

A što se za to vrijeme događalo s curama?

Nisam ni danas sigurna hoću li ikad sve saznati. U školi sam rekla Ivinoj učiteljici jer je primijetila promjene u njezinom ponašanju i moram joj biti jako zahvalna koliko se potrudila biti s njom strpljiva i nježna.

Iva je u to vrijeme počela jako puno crtati, što i danas radi. Vjerojatno joj je to ispušni ventil. Najčešće crta članove obitelji, kuće i cvijeće. Gotovo na svakom crtežu u prvom planu je tata.

Kad je naučila pisati, svoje prvo pismo poslala je tati.

I činilo se da se ona u svemu tome dosta dobro drži. Svaki tjedan smo

išli tati u posjet i on ih je obje ljubio, grlio, igrao se s njima, kao svaki pravi tata. Na Martini se nije opazala nikakva promjena u ponašanju, ali čini mi se da je Iva još u predškolskoj dobi shvatila kamo mi to odlazimo i gdje se tata nalazi.

Postavljala sam si tisuću pitanja, što joj i na koji način reći, koliko će ona to razumjeti te hoće li joj biti još gore nego što je sada. I učiteljice su dvojile koliko ona zapravo zna i što osjeća.

No, u četvrtom razredu Iva se naglo promijenila, počela se povlačiti u sebe i sramiti, nikome nije htjela pokazivati svoje crteže. Zbog tih velikih promjena u njezinom ponašanju potražila sam pomoć psihologa, a kasnije i drugih specijalista. Nije još sasvim potvrđeno, ali ima naznaka da bi možda mogla biti riječ o epilepsiji. Dobila je neke lijekove, a liječnici me uvjeravaju da je sve pod kontrolom i da to može biti tek jedan prolazni period, te da se može izliječiti.

Ipak, ne može sve to što nam se dogodilo proći bez posljedica.

Tata je prije nekoliko mjeseci došao kući.

Vjerujem da ćemo sada svi ozdraviti.

Josip

Kaže se da nije svako zlo
za zlo

Nitko ga nije zvao po imenu, tako da većina nije ni znala kako se zapravo zove.

Zvali su ga Gazda, Baja, Šerif i Bos. Ne zato što je strašan, nego zato što su ga trebali.

Nakon posla koji obavi prijevodne, poslijepodne je počinjao njegov, rekla bih, stvarni život. Uzeo bi tekicu i torbu i krenuo po selima kamatariti. Ima u našem kraju još takvih, no on je možda bio najpoznatiji.

Napravio je lijepu kuću, žena mu nije radila kao i većina žena ovdje, a djeca su bila fino odjevena i imala skupe mobitele.

Nema obitelji kojoj ne treba novac kad im on dođe u kuću. Kao da ga je sam Bog poslao. Cijele je dane bivao praktički na ulici. Nije dolazio doma niti se na bilo koji način družio sa svojom djecom. Kao da ga ništa osim novca nije zanimalo.

No u jednom trenutku sve se to promijenilo. Nitko, pa ni on sam, to nije očekivao. Netko ga je tužio i dobio je kaznu zatvora u Lepoglavi. Istina, samo dvije godine, ali i to treba izdržati.

I sin i kćerka bili su tada srednjoškolci. Žena je počela obilaziti dužnike, ali jedva je uspjela namaknuti nešto novca. Većinom su likovali zbog toga gdje joj je muž završio.

Josip je inzistirao da mu sve troje dolaze u posjete i počeo s njima razgovarati na način kako to nikad prije nije činio. **Do tada nije znao ni u koji razred idu, a kamoli nešto više. Djeca su se čudila što je tati. Priča se da se u zatvoru prijavio u neku Školu za roditelje i to ga je dosta promijenilo.**

No, novca je bilo sve manje, tako da je supruga počela raditi u sezoni, ali i sin. Bilo je prilike brati borovnice, pa grožđe i na kraju jabuke.

To ih je održalo.

Velika se promjena u njihovoj obitelji dogodila kad je kći završila srednju strukovnu školu i zaposlila se u dućanu, a sin je po završetku srednje škole otvorio svoj obrt i radi kao privatnik.

Kad se Josip vratio iz zatvora, nije mogao naći posao sa svojom završenom osnovnom školom, a kamatarenje je za njega bilo završena priča. Više ga nitko nije zvao Gazda ili Šefe.

Zaposlio se u firmi kod vlastitog sina. Tamo su ga prozvali tata Josip.

Za vrijeme gableca zna pričati doživljaje iz zatvora. Poneke čak i smiješne. Čini se da je boravak tamo ostavio na njega veliki trag. Kaže se da nije svako zlo za zlo.

Danijela

Kad je mama bila jedan dan slobodna

Najdraža moja kćeri, znam da nisi navikla da ti netko piše pisma, još manje da ti piše vlastita mama, ali tako se, eto, dogodilo. Ili, kao što kaže naša baka, nikad ne znaš što ti život donosi. Ali ovdje, u zatvoru, svi nekako postanemo sentimentalni i više osjećajni. Kao da to prelazi s jedne na drugu. Pogotovo mi, majke.

Prvo sam ti pismo napisala nakon šest mjeseci boravka u

Požegi, a onda su uslijedila još tri ili četiri. Iako ti nisam posebno napomenula, nadam se da ih čuvaš. Ne zato što su posebna, nego bih ih ja, jednom kad izađem, voljela imati.

Znaš da nisam baš za pisanje, ni u školi mi to nije bila jača strana, ali ovdje se puno toga mijenja. Jedna moja cimerica piše dnevnik, ali ja za to nemam smisla. No, sigurno se pitaš zašto pismo kad već koristimo mobitel, video pozive, a i ti mi svaki mjesec dođeš u posjete.

Sve mi to puno znači, ali sam svaki puta kad mi dođeš toliko uzbuđena

da ne kažem sve što bih htjela.

Nisam sigurna koliko si mi oprostila sve moje grijeha, ali nikada nisam ni rekla da sam savršena. Naravno, nema opravdanja za to što sam činila i za što sam kažnjena, ali mislim da sam se lijepo brinula za tebe i baku i da sam bila dobra mama.

Imam poseban razlog zašto danas pišem ovo pismo i htjela bih podijeliti s tobom i da na papiru zauvijek ostane. Tu nam inače govore: ako ti je teško, piši, papir sve podnosi, a i možeš ga zgužvati i baciti.

Vidiš i sama koliko sam nevjesta, uvod mi je duži od onoga što ti želim u pismu ispričati.

Već sam ti na telefon rekla da smo prošlu nedjelju išli u Gospić na maraton, ali nisam ti uspjela opisati sve pojedinosti. Kao prvo, to je meni bio prvi izlazak iz kaznionice i osjećala sam se kao na nekoj pozornici, obasjana reflektorima. Obukla sam one nove traperice što si mi donijela i crvenu majicu koju čuvam za izlaske, kad do njih dođe.

U kombiju smo bili naša savjetnica Kristina, moja cimerica Zdenka, vozač i dva policajca. Njih dvojica su se tako lijepo prema nama ponašali, kao da nismo zatvorenice.

Vožnja kroz Slavoniju bila je čarobna, dan je bio sunčan, osjećala sam se kao da gledam neki lijepi film. Prošli smo obilaznicom oko Zagreba i vozili prema Lici. Nikada nisam bila u tom kraju, a Gospić je baš simpatičan grad. Tamo smo svi zajedno otišli u kafić na kavu. Pojma nemaš kako sam bila uzbuđena, kao da sam ona stara od prije puno godina.

Naša savjetnica se baš super pokazala. Rekla je da je ne zovemo „savjetnica“ jer će ljudima oko nas to biti čudno, nego „kolegice“. Možeš misliti - kolegice! Kao da smo na faksu na kojem nikad nisam ni bila. Zajedno smo pušile i pile kave kao da smo si sve prijateljice.

A tek maraton! Bilo je tamo jako puno ljudi, čitave obitelji kao potpora sadašnjim i bivšim zatvorenicama. Nećeš vjerovati, ali naša savjetnica je došla druga na cilj i osvojila srebrnu medalju. Kako smo bile pono-

kao sada tebi, no htjela sam ti opisati događaj kad je tvoja mama bila jedan dan slobodna.

Ako ti nije teško, napiši i ti koju riječ. Oba tvoja pisma čuvam ispod jastuka zajedno s tvojom slikom. Gledam u to prije spavanja i odmah kad se probudim.

Moramo se strpjeti da budem uistinu slobodna. Ne samo taj jedan dan.

Voli te i grli tvoja mama.

sne! A ona skromna, kao da se to samo po sebi razumije. Ne znam što sve uče na toj psihologiji, ali ona nam toliko puno znači. S njom možemo o svemu pričati. I plakati ako treba.

Zarekla sam se da ću prestati pušiti i još više trenirati kako bih sljedeće godine i ja napravila dobar rezultat.

Eto, draga moja, mislim da u životu nisam toliko pisala

Mojim sam unucima, još dok su bili sasvim mali, pričao priče. Za to je posebno bila zainteresirana moja unučica R.

S obzirom da sam sada u zatvoru, moram priznati da me najviše pogodilo to da više neću imati kontakt s unucima kakav sam do tada imao. Kći i ja smo se dogovorili da ćemo svima reći istinu i samo istinu o tome gdje se ja trenutačno nalazim. To podrazumijeva i moje unuke.

Barem jednom mjesečno dolaze mi u posjete, a čujemo se i telefonom. No, to je tako kratko i puno uzbuđenja da jedva stignemo jedni drugima nešto reći, osim da se volimo.

Ovdje, u Lepoglavi, jako me ugodno iznenadio jedan program pod nazivom „Neprekinute veze“, što su ga pripremili Hrvatsko knjižničarsko društvo i udruga „Roda“. Zamišljeno je da mi zatvorenici tate, u mom slučaju djed, izaberemo neku priču i pročitamo je, što onda netko od savjetnika snimi pa se CD pošalje našoj djeci, odnosno unucima.

To me toliko zainteresiralo da sam sam počeo izmišljati, odnosno pisati svoje priče. Ovo je jedna od njih.

IZ SERIJALA „DOŽIVLJAJI CURICE R.“

VATRA U VRTIĆU

U jednoj velikoj zelenoj šumi nalazi se mali vrtić koji ima samo jednu grupu koja se zove 'Srećica'. U toj grupi su dobra i pametna curica R., njezine dvije najbolje prijateljice i njezina tri najbolja prijatelja. Naravno, u tom vrtiću nisu samo djeca, nego i male šumske životinje.

Sva djeca znaju da u šumi žive mali zečiči, vjeverice, vučiči i još puno životinja, ali u vrtić idu samo mala lija, medo, slončić i, naravno, mali jednorog.

Sve njih čuva teta vila Dobrić.

Jednog lijepog sunčanog dana R. je slavila rođendan pa su u velikom dvorištu ispred vrtića svi zajedno pjevali pjesmu 'Sretan rođendan'.

Odjednom, „Ajoj!“, povikne teta vila Dobrić, „Iz vrtića kroz prozor ide dim. Ajme, zaboravila sam isključiti peć kad sam radila čokoladnu tortu!“.

Teta brzo uzme mobitel i pozove vatrogasce na broj 112, a zatim vikne: „Bježite, djeco, do ograde od vrtića!“

Sva djeca pobjegnu, osim R., koja je odmah rekla malim životinjama: „To je mala vatra, idemo ju svi zajedno ugaziti!“.

Slončić brzo potrči u vrtić, ali ... joooj! Zapeo je u vratima jer je malo predebeo. Medo brzo potrči do slona i pokuša ga svom snagom gurnuti kroz vrata, ali nije uspio.

R. zovne malog jednoroga i nešto mu šapne. jednorog ju poslušati i vikne medi neka se makne, pa se zatrči i ... buum! Pogodio je svojim rogom slončića točno u guzu.

„Aaa!“ vikne slončić i tako skoči da je odmah prošao kroz vrata u vrtić. „Bravoooo!“, kaže lija i brzo otrči otvoriti vodu iznad sudopera, a medo uzme čep i začepi sudoper da voda ne može iscuriti.

Čim se sudoper napunio vodom, slončić povuče vodu u surlu, a R. primi slončića za surlu i usmjeri je prema vatri na peći. Slončić ispusti vodu iz surle i ugasi vatru!

U taj tren čuje se sirena: Tii-nuu... tii-nuu... i stigli su vatrogasci. Vidjeli su da više nema vatre pa su pohvalili R. i šumske životinje, ali i drugu djecu jer su poslušala tetu i maknula se od vatre, a teti su zahvalili što ih je nazvala.

Svi su se okupili oko stola na koji je teta stavila tortu sa pet svjećica, a R. je poželjela želju i puhanjem ugazila svjećice pa će joj se želja sigurno ostvariti.

Vatrogasci, teta, djeca i životinje zajedno su zapjevali curici R.

pjesmu 'Danas nam je sretan dan!' i svi su zadovoljni papali finu čokoladnu tortu.

Kći mi je javila da su unuci oduševljeni mojom pričom pa kad ujutro vozi R. u vrtić, oni s CD-a u autu slušaju moj glas kako im pričam priču. Kao da sam s njima.

/Z SERVALA "DOŽNJIJA ČURICE D."

* VATRA UVRTIČU *

U JEDNOJ VELIKOJ ZELENJOJ ŠUMI NALAZI SE MALI VRTIĆ KOJI IMA SAKO JEDNU GRUPU KOJA SE zove SVEČICA.

U TOJ GRUPI SU DOBRA I PAHETA ČURICA R, NJEZINE DVIJE NAJBOLJE PRIJATELJICE I NJEZINA TRI NAJBOLJA PRIJATELJA. NAZIVNO, U TOJ VRTIČU NISU SAKO DJECA NEGO I MALE ŠUMSKE ŽIVOTINJE.

SVA DJECA ZNAJU DA U ŠUMI ŽIVE MALI ZEČIĆI, VJEVERICE, VUČIĆI I JOS PUNO ŽIVOTINJA, ALI U VRTIĆ IDU SAKO MALA LIJA, MEDO, SLOVIĆ I NARAVNO MALI JEDNOROŠ.

SVE NJIH ČUNA TETA VILA DOBRIĆ.

JEDNOG LIŠEPOG SUNČANOG DANA R JE SLAVILA ROĐENDAN PA SU U VEUKOH DVORISTU ISPRED VRTIČA SVI ZAJEDNO PJEVALI PJESMU SRETAN ROĐENDAN.

ODJEDNOM I AJDZ POKIKUJE TETA VILA DOBRIĆ.

"IZ VRTIČA KROZ PROZOR IDE DIM, AJHIE ZABORAVILA SAM ISKLJUČITI PEĆ KAD SAM RADILA ČOKOLADNU TORTU!"

TETA BRZO UZME MOBILNI I POZOVUJE VATROGASCE NA BROJ 112 A ZATIM VIKNE "BJEŽITE DJECA DO OGRADJE SIVETICA!"

SVA DJECA POZIVUJU OJIA R KOJA JE ODMAH BEKLA MALIH ŽIVOTINJAHAI "TO JE MALA VATRA, IDEMO JU SVI ZAJEDNO UGASITI!"

SLOVIĆ BRZO POTRČI U VRTIĆ, ALI JOOOJ.

ZAPEO JE U VRATIMA JER JE MALO PREDREBO.

MEDO BRZO POTRČI DO SLOVA I POKUJA GA SVOM SNAŽNOM GURANJE KROZ VRATA, ALI NIJE USPIO.

Z ZOVUJE MALOG JEDNOROŠA I NEŠTO MU ŠAPNE.

JEDNOROŠ JU POSLUŠA I VIKNE MED, NEKA SE MAKNE, PA SE ZATREČI I BIAH!

POGODIO JE SASNOJIM ROŠOM SLOVKA TOČNO U GRUČU.

"AAAA" VIKNE SLOVIĆ I TAKO SKOČI DAJE ODMAH PROJAO KROZ VRATA UVRTIĆ, "BRAVVOOO" KAŽE LIJA I BRZO OTREČI OTVORITI VODU IZNAD SUDOPERA, A MEDO UZME ČEP I ZATREČI SUDOPER DA VODA NE MOŽE ISCURITI.

ČIM SE SUDOPER NAPUNIO VODOM SLOVIĆ POKIČE VODU U SURLU A R. PRIMI SLOVKA ZA SURLU I USMJERI JU PREMA VATRI NA PEĆI.

SLOVIĆ ISPUŠTI VODU IZ SURLU I UGASI VATRU!

U TAJ TREN ČUJE SE SIRENA TI...TU...TI...TU...NUK I STIGU SU VATROGASCI.

VIDJELI SU DA VIŠE NEHA VATRE, PA SU POHVALILI R. I

ŠUMSKE ŽIVOTINJICE ALI I MALU DJECU JER SU POSLUŠALI TETU I MAKNULI SE OD VATRE, A TETI SU ZAHVALILI ŠTO IJ JE NAZVALA.

SVI SU SE OKUPILI OKO STOLA NA KOJI JE TETA STAVILA TORTU SA PET SVIJEĆA A R JE POŽELJELA ŽELJU I PUHANJEK UGASILA SVIJEĆICE PA ČE JOŠ SE ŽELJA SIGURNO OSTVARITI.

VATROGASCI, TETA, DJECA I ŽIVOTINJICE ZAJEDNO SU ZAPJEVALI

R. PJESMU DANAS NAM JE SRETAN DAN I SVI SU ZADOVOLJI PAPANI FINU ČOKOLADNU TORTU.

Alena, Jasna i Anja

Mame s djecom u zatvoru

„Ti si ruža koja cvjeta
U tom vrtu punom sunca
A taj dio tvog svijeta
On je tu, u srcu mom.“

Refren je to pjesme koju je pjevala Radojka Šverko (tekst: Ivica Krajač, glazba: Alfi Kabiljo), a obilježila je nekoliko godina našeg ženskog zatvora.

Priča je neobična. Iako je to bilo davno, još uvijek se kod nas pre-pričava. Alena je k nama došla kao maloljetna trudnica, potpuno zapuštena, bez ikakve škole i nepismena.

U to je vrijeme ova pjesma Radojke Šverko bila popularna i netko ju je od nas vjerojatno pjevuo, a to je za Alenu bio okidač. Pjevala je takvim glasom da smo svi bili zapanjeni. Netko se sjetio da bismo ju na tekstu te pjesme mogli učiti slova. I uspjeli smo.

Ne samo da je naučila čitati i pisati, nego je na našoj zatvorskoj priredbi pjevala tu pjesmu i svi su bili oduševljeni njezinim zvonkim glasom. To je uveliko promijenilo Alenino ponašanje. Postala je sasvim ugodna djevojka i usmjerila se na bebu koju je očekivala.

To je jedna od epizoda koje pamtimo iz Zavoda za maloljetnice. I ona nam uvijek donese osmijeh na lice. Jer, nažalost, ima i mnogo teških

trenutaka. Vrlo često su te mlade djevojke socijalno zapuštene, ni ne znaju što žele, bez ikakvog odgoja, ponekad i agresivne. Potrebno je mnogo truda i znanja da im se uopće priđe, a kamoli da im se usade neke moralne vrijednosti.

Kad je Alena rodila, ubrzo je otišla od nas i više nismo za nju čuli. Tako da ne znamo što je bilo s njom ni s djetetom. Zanimalo bi nas i je li nastavila pjevati.

Jasna je je k nama došla zajedno s bebom. Vrlo je rado prihvatila sve što smo joj pokazivali da radi s malom, jer njoj je to bila potpuna nepoznanica. Uopće nije htjela govoriti ni odakle je ni što joj se dogodilo. Sva sreća da je bila zaokupljena djetetom, koje je kod nje probudilo majčinske osjećaje. Da je ostala vani, pitanje je tko bi joj uopće pomogao i od čega bi živjeli.

Zvuči paradoksalno, ali za nju i njezino dijete zatvor je bio spas.

Svi se posebno trudimo da pomognemo zatvorenicama trudnicama ili majkama koje su kod nas s djetetom. Sve su one duboko nesretne i često ni ne znaju kamo će ići nakon odslužene kazne, što će raditi i s kim će živjeti. Bilo je čak situacija da nam se poneka vrati, jer ne zna što će sa sobom.

Tužne su to priče i mi se svi trudimo da kod svake pronađemo nešto što bi im pomoglo da prevladaju situaciju u kojoj su se našle. I najmanji pomak u njihovom ponašanju nas razveseli.

O tome s kakvim se sve izazovima susreću govori i jedan događaj s Anjinim djetetom. Ona je kod nas bila za vrijeme korone i dijete nismo mogli voditi u gradski vrtić, što inače radimo kako bi se djeca socijalizirala. No, kad je u prostor u kojem su boravila djeca ušao električar da nešto popravi, Anjin mali i još dvije bebe počeli su jako vikati. Prestrašili su se. Naime, ta djeca nikad nisu vidjela muškarca. Od rođenja su okružena ženama.

Kako će razne druge njima nepoznate situacije prihvatiti kad izađu iz zatvora, ne znamo.

Roman

Želim biti
dobar tata

Nitko ne može protiv predrasuda.

Ako ih i želiš ignorirati, one te nađu. Ili prema tome kako se zoveš ili odakle si, svi znaju sve o tebi. Ne mogu reći da me to tako jako smetalo dok sam još živio u romskoj zajednici, jer samim rođenjem si to što jesi, od toga ne možeš pobjeći.

Nije da sam se htio posebno isticati, ali odmalena mi je bilo važno da što više škole završim, da bolje zarađujem i pomognem svojoj obitelji.

Nisam se namjeravao odseliti iz svog mjesta, ali sam po završetku škole otišao raditi u Finsku, gdje sam s mojim zanimanjem električara dosta lako našao posao. A položio sam i tečaj za alatničara.

Kao i svi moji, rano sam se oženio i sada s 24 godine već imam troje djece. Bila mi je namjera zaraditi novce za ženu i djecu te sagraditi kuću u dvorištu mojih roditelja. To se i ostvarilo. Vratio sam se i pokušao se kod nas zaposliti.

Jedan nemili događaj sve je promijenio.

Nisam nikakav nasilan tip niti sam sudjelovao u seoskim tučnjavama. Ono malo, više kao momačka igra. Većina mojih vršnjaka je već i po nekoliko puta bila u zatvoru. Ne mogu reći da je to za moju zajednicu normalno, ali to je naša svakodnevica.

Da će mi se dogoditi to što mi se dogodilo, ni u snu ne bih pomislio.

U jednom gadnom okršaju koji je bio namjerno isprovociran, branio sam svoju obitelj, a kad su nasrnuli na moje tek rođeno dijete, pukao sam. Otada sam ovdje, u Lepoglavi.

Nisam se baš dobro snašao. Dosta sam povučen, jedino me posao zanima. Dok radim, ni na što drugo ne mislim.

Samo čekam vikend da vidim svoje. Moram se sam uvjeriti jesu li dobro. Bojim se da im netko kod kuće ne naudi, da mi se ide, preko njih, osvećivati.

Stalno mislim na svoju dječicu. Bilo bi ih više da sam s njima. I žena mi se zasad dobro drži. Dolaze mi svi, zajedno s mojim roditeljima.

Jako mi je drago što me savjetnica Dragana uključila u radionice u kojima slušam o roditeljstvu. Dotad nisam ni znao koliko se o tome može učiti.

Volio bih biti dobar tata. I da me djeca pamte.

Tek sam tri godine ovdje. Moram još 27. Dotad ću već biti djed.

Ako preživim.

Marija

Tek u zatvoru sam vidjela svoje tijelo bez modrica

Moja je životna priča malo žešća.

Možda čudno zvuči, no ja sam čitav svoj život u potrazi za ljubavi. Kao da sam gladna ljubavi. I još ne odustajem, iako sam se treći put udala, i to ovdje u zatvoru, a isto tako i razvela.

Tukao me otac pa sam rano pobjegla i udala se, no tada me tukao i muž i njegov otac.

Tek u zatvoru sam vidjela svoje tijelo bez modrica.

Svašta sam radila, teško je to pobrojati sucima, a kamoli meni. Kad se sve zbroji, više sam godina provela u zatvoru nego vani. Ne znam kako to objasniti, ali ne žalim se. Nije to najgore što ti se u životu može dogoditi. Kad ljudi vani o tome razgovaraju, pojma nemaju kako se tu živi. Možda bi se i začudili, ali mnogima je bolje ovdje nego vani. Fino u toplom, zaštićeni, uredan život, čista posteljina i ručnici, četiri obroka dnevno. Sigurna sam da većina to i nije imala izvan zatvora. Ne želim reći da se zbog toga vraćaju, iako ima i toga.

Stekla sam tu takve prijateljice kakve nikad prije nisam imala. Jedna mi je postala zatvorska kuma i tako se brinula za mene kao da mi je mama. Istina je da se moja majka i nije brinula za mene. S petnaest godina sam se već našla na ulici i brinula se za sebe.

Ne bojim se ja nikakvog posla, nema što nisam radila i uvjerenam sam da se svako tko želi može sam sa svojih deset prstiju uzdržavati. Stoga ni nemam straha od izlaska, iako me ne čekaju ni stan, ni posao, ni rodbina.

Ali imam svoju zatvorsku kumu. Kako se ta žena iskazala, to se ne može riječima opisati! Zašto je baš mene odabrala, ni danas mi nije jasno, ali ja sam joj se očito smilila i odlučila mi je pomoći. Još dok je bila u zatvoru sa mnom, davala mi je podršku i usmjeravala kakva bih trebala biti, pogotovo jednog dana kad izađem. Zapravo me odgajala.

Kad je izašla iz zatvora, nastavile smo se čuti preko telefona i dalje je pratila svaki moj korak, a ponekad mi je poslala i novce. Znala je organizirati da mi netko dođe u posjet, na što imam jednom mjesečno pravo, izvede me iz zatvora i ja dalje šećem sama Požegom i uživam. To na mene tako smirujuće djeluje, više nego da sam popila lijek za smirenje.

Znam svaki kafić u Požegi, svaku klupu, svaki dućan, gotovo da se i pozdravljam s ljudima koje srećem. Neki mi klimnu glavom. Iako svi znaju za ženski zatvor u njihovom gradu, nigdje ne piše da si baš ti neka zatvorenica i da si, ne daj Bože, opasna. Da sam opasna, ne bih ni bila vani.

A kakva sam, to najbolje zna moja kuma. Neću bez nje nikakvu odluku donositi, jer nagla kakva jesam, mogla bih opet nešto pokvariti.

U zatvoru sam se naučila strpljenju i govorenju istine.

Osim jedne stvari. Ne mogu reći da sam baš lagala, ali o tome nisam pričala. Više od polovice žena ovdje su i majke, ali ja ne sudjelujem u tim razgovorima. Da sam majka zna samo moja zatvorska kuma i moja savjetnica. One me i usmjeravaju kako da to podnesem. A nije lako.

Kako me moj muž, otac moje djece, napao nožem, ja mu uzvratila, djeca su mi oduzeta, a ja završila u zatvoru. Dečko je tada imao dvije i pol godine, a curica jednu.

Od tada ih nikada više nisam vidjela, oduzeta su mi sva prava na roditeljstvo, što znači i bilo koja informacija o njima. Jedino što sam čula, ali nije provjereno, jest da su u jednoj udomiteljskoj obitelji, a o tome ne smijem ništa saznati ni kad izađem iz zatvora.

Nisam ih vidjela više od šest godina, što znači da sada već idu u školu. Bili su tako mali, slatki, plavi. Nikad ih neću zaboraviti. Navečer kad legnem, pomolim se za njih, a ujutro kad ustanem prvo na njih pomislim.

Pojma nemam ni kako izgledaju - da bar imam njihovu sliku. Znaju li uopće da im je mama živa ili su dobili drugu mamu.

Ne znam ima li išta gore što se jednoj majci može dogoditi.

Što sam duže u zatvoru, i sad kad vam ovo pričam, sve je čvršća moja odluka da ću ih tražiti i nadam se da ću ih naći, i da ću im jednom moći reći da sam im ja mama.

Ničega se ne bojim. Što može biti strašnije od toga što sam već doživjela?

Živim za taj trenutak.

...Pojma nemam ni kako izgledaju - da bar imam njihovu sliku. Znaju li uopće da im je mama živa ili su dobili drugu mamu.

Bilješka o autorici

Višnja Biti, novinarka i publicistkinja, diplomirala je komparativnu književnost i filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Još kao studentica počela je surađivati u Obrazovnom i dječjem programu Hrvatskoga radija (tada Radio Zagreba), gdje po završetku fakulteta nastavlja raditi različite emisije vezane za odgoj, obrazovanje i zdravlje mladih i njihovih obitelji. Svoju najpoznatiju emisiju „Zašto tako“ radila je 42 godine. Kao scenaristica i autorica pripremila je više od stotinu televizijskih dokumentarnih emisija u sklopu Programa za djecu i mlade Hrvatske radiotelevizije. Scenaristica je i suredateljica dokumentarnog filma „Ljubav nije slijepa“, u produkciji Hrvatskog filmskog saveza.

Gotovo dvadeset godina vodila je radionice radijske reportaže u Školi medijske kulture „Dr. Ante Peterlić“, a više od dvadeset godina drži predavanja o medijskoj pismenosti na raznim tribinama i stručnim skupovima, u osnovnim i srednjim školama te u učeničkim domovima. Više od trideset godina članica je Prosudbenog povjerenstva državne, odnosno županijske smotre učenika LiDraNo za radijsko stvaralaštvo.

O temama kojima se godinama novinarski i istraživački bavila objavila je nekoliko autorskih knjiga: *Zašto tako*, Školska knjiga (2003.); *Nipetnišest* (zajedno sa Sanjom Pilić), Školska knjiga (2003.); *Ja u zrcalu*, Školska knjiga (2007.); *Samo još jedanput*, Školska knjiga (2013.); *S obje strane rešetke* (zajedno s Majom Gabelica Šupljika), Pravobranitelj za djecu (2021.).

Za svoj rad dobila je niz nagrada i priznanja, među kojima su nagrada HRT-a za životno djelo „Ivan Šibl“ (2006.), nagrada za životno djelo za promicanje prava djeteta Ministarstva socijalne politike i mladih (2013.) te nagrada Hrvatskog novinarskog društva za životno djelo Otokar Keršovani (2017.).

Od 2018. godine je u mirovini, no i dalje surađuje s Dramskim programom Hrvatskoga radija, kao autorica dokumentarnih radio drama, te sa Savezom društava „Naša djeca“ Hrvatske i Uredom pravobranitelja za djecu na različitim projektima.

Iz recenzije⁸

Već dugi niz godina Ured pravobranitelja za djecu ustrajno se bavi pitanjima zaštite prava i dobrobiti djece čiji su roditelji u zatvoru. U protekla dva desetljeća mnogo toga je učinjeno kako ta nevidljiva skupina djece ne bi bila zaboravljena od društva. Uz poticaj Ureda i uključenost organizacija civilnog društva, u samome zatvorskom sustavu osviješteno je da, zajedno sa zatvorenikom koji je roditelj, njegovu kaznu na neki način izdržava i njegova obitelj, uključujući djecu. Tako se počelo više govoriti o posjetima djece roditelju u zatvoru, humanizaciji prostora u kojem se odvijaju ti posjeti te o stvaranju poticajnih uvjeta za komunikaciju djeteta s roditeljem, uključujući osnaživanje roditelja-zatvorenika za uspješnije ostvarivanje roditeljske uloge u specifičnim okolnostima u kojima se nalazi.

Mnogo je dosad rečeno o tome što se sve mora osigurati djeci zatvorenika, prema načelu najboljeg interesa djeteta, ali ipak i dalje malo znamo o tome kako se ta djeca stvarno osjećaju i kako se nose sa svojim tegobnim teretom. O tome možemo samo naslućivati. Obrise takvoga djetinjstva možemo nazrijeti kroz priče i iskaze profesionalaca koji rade s djecom, ali i onih koji rade sa zatvorenicima, kao i kroz dječja pisma i crteže, izložbe umjetničkih fotografija i publikacije sa svjedočanstvima zatvorenika, koje smo vidali proteklih godina, često i kao rezultate projekata organizacija civilnog društva.

Vrijedne uvide u ovu problematiku, s naglaskom na perspektivi djeteta, pružila je publikacija Pravobranitelja za djecu iz 2021. pod naslovom „S obje strane rešetke - Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru“ (autorice M. Gabelica Šupljika i V. Biti). Središnja tema i svrha ove knjige bila je razjasniti problem i utvrditi što je to što treba djetetu čiji je roditelj u zatvoru, kako prepoznati njegov najbolji interes, kako mu pružiti podršku, koje vrste pomoći i intervencija mu je potrebno osigurati izravno, a koje

⁸ Integralnu recenziju izradila Maja Flego, dipl. pedagoginja, novinarka, bivša savjetnica pravobraniteljice za djecu za odnose s javnošću; danas u mirovini

može dobiti putem podrške za roditelja/skrbnika s kojim živi te putem podrške za roditelja koji je u zatvoru.

Knjiga „S obje strane rešetke“ je donijela još jedan važan uvid stručnjacima koji se bave ovom tematikom, a to je da priče iz života govore poput slike – jasnije, dublje, emotivnije – te pomažu da se bolje razumije i doživi stvarnost u kojoj žive djeca zatvorenika. Naime, u toj je knjizi upravo poglavlje pod naslovom „IZ PRIČE U PRIČU – Crtice iz života s obje strane rešetke“ ostavilo osobito snažan dojam na one koji su ju pročitali. Napisala ga je novinarka i publicistkinja Višnja Biti, nadahnuta razgovorima, intervjuima i susretima s ljudima koji imaju iskustvo života ili rada u zatvoru, odlaska u posjet supružniku ili roditelju u zatvoru, rada s djecom i obiteljima čiji je član u zatvoru...

I dok je ta publikacija bila zamišljena kao stručni vodič i priručnik koji bi trebao informirati, oboružati sve djelatnike koji rade u sustavima odgovornim za dobrobit djece dodatnim teorijskim i praktičnim znanjima te ih motivirati na veći angažman u zaštiti djece čiji su roditelji u zatvoru, nova publikacija Ureda pravobranitelja za djecu pod naslovom „TATA U ZATVORU – MAMA U ZATVORU - Priče s obje strane rešetke“, čini se kao njezin „motivacijski“ nastavak. Ona u obliku autorskog rada Višnje Biti, donosi isključivo osobne priče zatvorenika/ica, članova njihovih obitelji i stručnjaka koji rade s njima.

Svojim pričama Višnja Biti vodi nas na neizvjesno putovanje s one strane rešetke, na mjesto na kojem većina nas nikada nije bila. Na to nelagodno mjesto vode nas iskazi devetero zatvorenica i zatvorenika (pet majki, tri oca i jednog djeda), četvero njihove već odrasle ili gotovo odrasle djece, triju supruga zatvorenika i pet stručnjaka čija profesija uključuje rad s djecom ili sa zatvorenicima. Preko njih nam pred očima izranjaju životi i sudbine djece zatvorenika. Autorica daje glas tim sudbinama o kojima malo znamo i najčešće o njima ne razmišljamo. Glasovi su to koji odjekuju čežnjom za „normalnim“ životom, za obitelji na okupu i za bliskošću.

U glasovima zatvorenika ponekad čujemo sram i kajanje, a češće

zabrinutost i strah za svoje najbliže. Često nailazimo i na pomirenost sa sudbinom i svijest o tome da se prošlost ne može promijeniti, da se učinjeno ne može izbrisati, ali da možemo odlučiti kako će nam izgledati budućnost. Najčešće u tim pričama čujemo i osjećamo ljubav, čežnju za djecom, domom i obitelji.

Pretežno su to priče s pozitivnom porukom - o zatvoreniciima koji žele biti dobri roditelji. To ne znači da su svi zatvorenici takvi, već prije upućuje na to da su oni kojima je njihova roditeljska uloga važna lakše pristajali na razgovor s autoricom o toj osjetljivoj temi. Također i da je samoj autorici bilo stalo održati pozitivni ton priča, nadu u moguću „rehabilitaciju“ roditeljske uloge zatvorenika i njegovih odnosa prema vlastitoj djeci, kao i pozvati na jači angažman svih sustava koji tome mogu pripomoći.

Kroz glasove (odrasle) djece doznajemo da je ljubav djeteta prema roditelju neupitna što god on učinio i da će preživjeti brojne kušnje – sve dok tata ili mama pokazuju ljubav, privrženost i da im je stalo do djece. U tim glasovima čujemo strah i zabrinutost za roditelje u zatvoru. Doznajemo i da se svako dijete na drukčiji način nosi s tim teretom i da nema jedinstvenog recepta ni lijeka koji će mu riješiti taj problem. Jer, njegova priča je samo njegova i ne može se svesti na opće upute o zaštiti najboljeg interesa djeteta.

U više priča razmatra se pitanje je li nužno da dijete zna da mu je roditelj u zatvoru – mlađoj djeci to ne otkrivaju, ali neka od njih s vremenom ipak doznaju. Drugi imaju dogovor o čuvanju te tajne pred drugima: prijateljima, susjedima, u školi ili na poslu. A negdje i cijelo susjedstvo pomaže da tajna ostane skrivena. Ponekad ni to ne uspijeva spriječiti negativne posljedice razdvojenosti od roditelja u zatvoru te se kod pojedine djece uočavaju posljedice u narušenom psihofizičkom zdravlju.

Braća i sestre dragocjena su potpora jedni drugima, a u mnogim pričama posebno se ističe važnost majki koje izvan zatvora nastoje biti stup obitelji, bezuvjetno štiti djecu i biti podrška suprugu u zatvoru. Utoliko još teže zvuče priče o majkama u zatvoru. Tek u par njih prisutan je i partner (suprug) kao izvor podrške, ali pretežno su im oslonac već gotovo odrasle kćeri.

U nekim pričama doznajemo da za dijete nije uvijek dobro inzistiranje na očuvanju veza i odnosa s roditeljem u zatvoru, pogotovo ako to ne pomaže djetetu jer donosi više tereta i ograničenja, ako se svede na to da roditelj iz zatvora daje ili uskraćuje suglasnost za djetetove aktivnosti u školi i izvan škole, a ne pokazuje brigu ni privrženost djetetu. Ponekad te veze mogu biti i ugrožavajuće za dijete ako je roditelj zatvorenik usmjeren isključivo na svoje interese i povlastice.

Raznolikost priča oslikava raznolikost sudbina, a intrigantna pitanja koja iz njih proizlaze potiču nas na razmišljanje. Vlastiti glas protagonista, pretočen u priču i zapisan, daje izraziti emotivni naboj i ovim pričama o životu s obje strane zatvorskih rešetaka. Autorica, koja nevidljivo i nenametljivo vodi u pripovijedanju, zauzima perspektivu svakog od naratora kao da nam on/ona upravo sada govori o sebi.

U svakoj priči prepoznaje se emotivno stanje naratora, ponekad tjeskobno i rezignirano, a ponekad uzbuđeno, radosno, pa i euforično, zbog predstojećih susreta s djecom ili roditeljima, planova za budućnost ili ostvarenih uspjeha o kojima žele obavijestiti jedni druge. A taj emotivni angažman prenosi se na čitatelja i izaziva empatiju. Međutim, ni u jednom trenutku ne opravdava zatvorenike ni njihova počinjena djela.

Budući da su o ovim temama snimljene dvije dokumentarne radio drame, neke od tih glasova doista smo mogli čuti na Hrvatskom radiju, pod naslovima „Mama u zatvoru“⁸ i „Tata u zatvoru“⁹, te smo se mogli uvjeriti u autentičnost pojedinih priča iza kojih stoje stvarni likovi. Iz naslova tih dviju radijskih dokudrama izveden je i naslov knjige.

Autorica ne dovodi u pitanje razloge zbog kojih su akteri njezinih priča dospjeli u zatvor – o njihovim prijestupima doznajemo tek ono najosnovnije, pa i to da su među njima i najteža kaznena djela. U središte priča ona stavlja život koji se odvija nakon toga, s fokusom na to kako funkcionira roditeljstvo u takvim okolnostima, što je za dijete važno u tim uvjetima, a ponekad i kakvu cijenu dijete plaća za to.

⁸ <https://radio.hrt.hr/treci-program/drama/mama-u-zatvoru-12036427>

⁹ <https://radio.hrt.hr/treci-program/drama/tata-u-zatvoru-12019060>

Vrijednost ovih priča ponajprije je u njihovoj originalnosti i izboru teme – roditeljstva iz zatvora – koja je većini nepoznata i nezamjetljiva i koja se u javnosti radije ignorira. Pritom su te kratke životne priče zapravo tek skice, a autorica naznačuje da se iza i ispod svake od njih skrivaju i mnoge druge, neispričane priče.

Druga vrijednost je način pripovijedanja koji u mnogim pričama izaziva snažni emotivni angažman čitatelja, stavlja nas u kožu protagonista i pomaže da se uživimo u njihov položaj. Pojedine priče čine se poput svjetlucavih niti, razapetih između zatvora i stotinama kilometara udaljenog djetetova doma, kojima putuju nježnost i ljubav.

I, napokon, treća njihova vrijednost je u tome što one snažno opominju i traže djelovanje u korist djece. Na tom tragu valja nam se nadati da bi ove priče mogle motivirati na takvo djelovanje brojne sudionike u sustavima koji se bave zaštitom djece.

I na kraju, kad pročitamo sve te ispovijesti, čini nam se posve prirodnim, očekivanim i nužnim da svi društveni sustavi kroz koje se dijete kreće tijekom svojih najosjetljivijih godina (zdravstveni, odgojno-obrazovni, pravosudni, sustav socijalne skrbi, itd.) prate i podržavaju obitelj u tako zahtjevnoj situaciji. No, je li doista tako, pitanje je koje odjekuje cijelim ovim rukopisom, ali na koje ne dobivamo jasan odgovor. Potraga za tim odgovorom ostaje i dalje jedna od zadaća Ureda pravobranitelja za djecu.